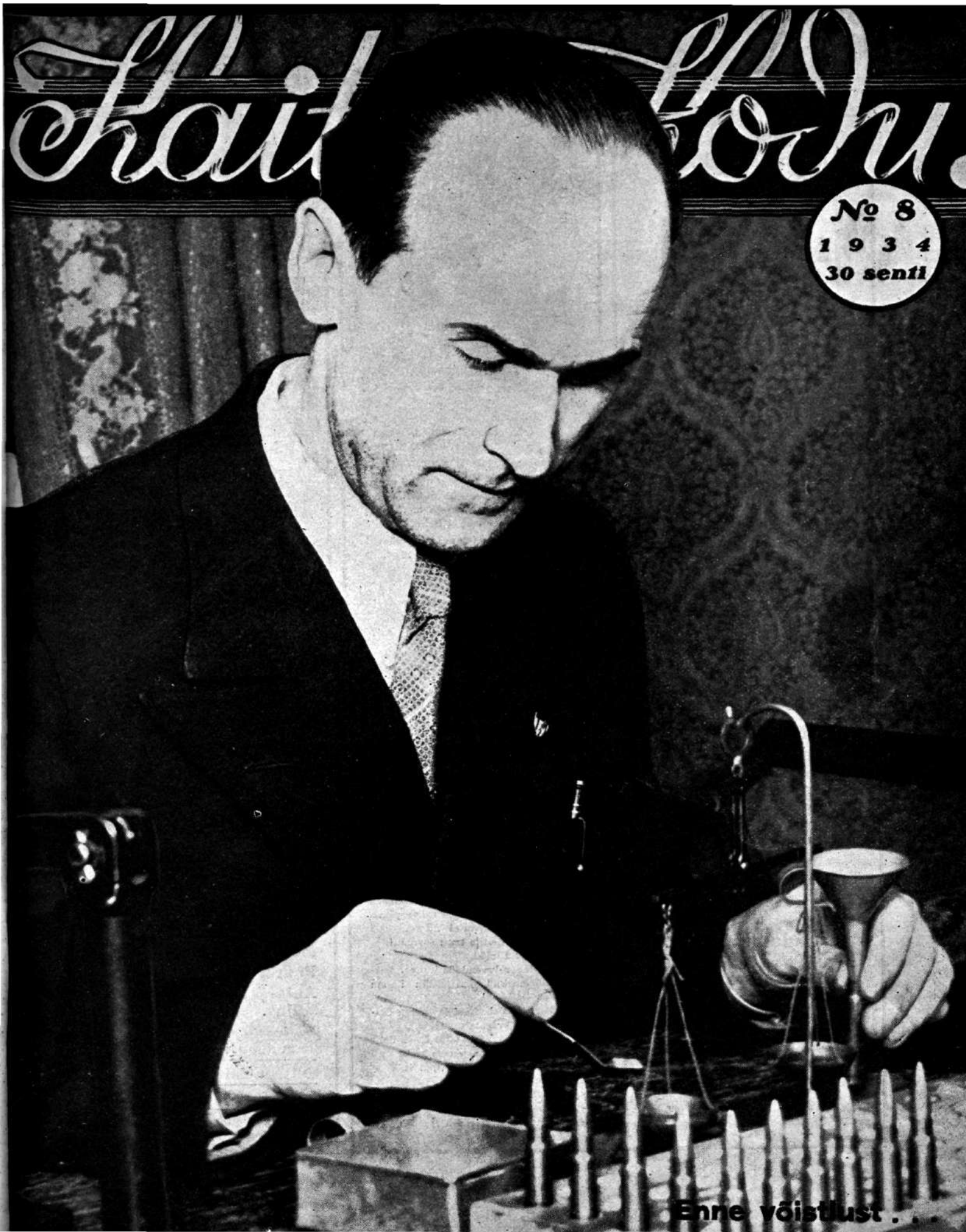

Kait *Bohu*

N° 8
1 9 3 4
30 senti

Enne võistlust . . .

Põllumajanduslik
eksport

O-Ü. „OVO“

ostab piiramata
arvul väljaveoks
ja siseturu tarbeks

kanamune

ja

nahku

Kontor:

Tallinn, S. Karja 18 —
Laenu-panga majas ja
ruumes.

Tel.: 445-71 ja 447-53.

Keskladu:

Tallinn, Estonia puiest. 13.
Tel. 307-25.

Sadamaladu:

Uus Hollandi 7.
Tel. 308-45.

Telegr. aadr.: „OVO“.

Postkast 246.

TOIMETUS:

Tallinnas Kaarli t. 8, kaitseliidu pea-
staabi ruumes.

Vastutav toimetaja kolonel J. Maide,
telefon 451-94.

Tegev toimetaja kapten A. Treufeldt,
telefon ametis 451-89,
kodus 465-01.

Väljaandja: Kaitseliidu Peastaap.
Kaastõõ arvatakse tasu alla, kui sellele
tasuõudmine on peale kirjutatud. Tarvi-
tamata ja tagasisaamiseks markimata
käsikirju alal ei hoita.

Tegevtoimetaja kõnetunnid teisipäeviti
ja neljapäeviti kella 10.00—12.00.

*

TALITUS:

Tallinnas Kaarli t. 8.

Talitus on avatud iga päev kella 9—3.
Telefon 451-89.

Tellimishind aastas 6 krooni, 1/2 a. 3 kr.,
1/4 a. Kr. 1.50, kuus 50 senti.

Kuulutuste hinnad: a üks lehekül-
g teksti ees 50 kr., tekstis 80 kr., teksti
järel 40 kr. Väline kaas 80 kr., sise-
mised 60 kr.

Nr. 8

1934

SISUKORD:

- R. *Stokeby*: — Eesti esimene peremees.
E. *Jalak*: — 3. mai Poola rahvuspüha.
— Seitse päeva kursustel Vilnos.
J. *A.* — Vaba Eestile truu surmani.
Dr. *H. Sepp*: Jüriöö.
— Külalisenä relvündade juures.
— Ajakirjanikud kaitseliidu ülema
juures.
R. *Tomback*: Vabadussõda rahva isa-
maalise kasvatuse tegurina.
J. *Org*: — Naiskodukaitse ülesandeist
rahvusliku toitlustamise alal.
— Naiskodukaitse elust Viljandis.
E. *P.*: Linn ja maa.
— Kaitseliidu elu.
— Leegiheitja päästis. — Lühijutt.
— Toimetusele saadetud kirjandus.

EESTI
KIVIÕLI

A/Ü.

Juhatus ja müügiosak.:

Tallinn, Vene tän. 7.

Kõnetraadid:

463-05,
464-50 ja
465-56.

Tehased ja kaevandus:

Kiviõli jaam.

Kõnetraat Sonda 15,

Kauba märk.

Saadused:

Kõrgeväärtuslik kütteõli.
Imbutusõli.

„Fenolaat“ ja „Carbesto-
leum“.

Viljapuu-karbolineum
„Estoleum“.

Kõrges headuses katuse-
tõrv.

Mootornafta.

Puurõli.

Auto- ja aviobensiin „Esto-
lin“.

Tarvitage ja nõudke kõik-
jalt „Eesti Kiviõli“ A-Ü.

saadusi.

Haitse Kodu!

ILMUB 2 KORDA KUUS

Nr. 8

Tallinnas, esmaspäeval, 30. aprillil 1934

X aastakäik

EESTI ESIMENE PEREMEES ASUTAV KOGU SAABUS 23. IV 1919

„23. apr. Pihkva - sihil raudtee ümbruses suurtüki tulevahetus. Pihkva-Riia kiviteel võtsid meie väed Panikovitsi mõisa, mis eile vaenlase kätte langes, tagasi ja liiguvad edasi Irboska poole.

Marienburgi sihil Hermani ja Pärtli külade liinil olid ägedad võitlused, mille juures said meie väed 3 kuulipildujat. Uue-Nursi ja Vana-Kasaritsa liinil löödi kõik vaenlase pealetungimised tagasi ja vastupealetungimisel Kallaste küla juures saadi veel 3 kuulipildujat.

Peale Narva väerinna, kus vaikne, mujal luurajate tegevus.“

„Surmasaanud sõdurite perekondade eest hoolitsemine.“

„Sõjameestest. Tallinna jõudnud haigete ja haavatud rahvaväelaste nimekiri: ... Jakob Pikner, Peeter Tera, Johan Aua ...“

„Sõjamehed tervitavad ja soovivad kirjavahetust... L. R. Soomusrong N. 5, 2. kuulipildujate komando.“

„Esimene samm. Asutava Kogu avamine möödus hästi, vahejuhtumisteta. Venelane on aetud Eesti piiridest välja ja samal ajal kutsutud Asutav Kogu kokku. See on poliitilise elu küpsuse tunnus.“

Nii kirjutab „Päevaleht“ 24. aprillist 1919. a., milal eesti rahva seaduslik esindus, Asutav Kogu, astus kokku esimeseks koosolekuks „Estonia“ kontsertsaalis jürripäeval, Eesti vabadussõja teisel aastal.

Viisteistkümme jürripäeva on sellest möödunud. Palju kordi on „Estonia“ kontsertsaal selle aja kestes olnud tulvil inimesi väga mitmesugustel põhjustel. Aga Eesti riigielus suurima tähtsuse on omanud neist 1919. a. 23. aprilli koosolek — 120 mehest koosnev Asutav Kogu asub oma ülesannete juure: anda Eestile demokraatliku vabariigi kord.

Riigi olemasoluks on tingimata tarvis kolm elementi: maa, rahvas ja riiklik võim. Eesti maa ja rahvas on olnud juba muistsetest, eelajaloolisest aegadest. Tal oli ka kuni 13. sajandi alguseni mingi oma riiklik võim. Vallutuste teel läks see võim tugevamaile naabreile. Jäi ainult maa ja rahvas. See ei saa me kogu seitsme sajandi ulatusel enam rääkida Eesti riigist. Maad kasutasid maa peremehed oma viljaaidaks, ja rahvast — sageli sõdureiks võoraste sihtide eest.

Riike luuakse väga mitmel viisil. Moodsaim aga on revolutsiooni tee. Teatud maa-ala rahvas, tavaliselt etnograafiline tervik, lahku keskvoimust, metropolist, ja relvade abiga saavutab endale iseseisvuse. Sellane sõjaga iseseisvumine, verrega ristimine, on raskeimaid riigiloomise viise. Ainult mehiseimad mehed, kõrge kultuuriga, ühise kindla tahtega ja poliitiliselt küps rahvas suudab end panna maksma ja jääda väärtiselt seisma teiste riikide peres.

Eesti rahvas käis seda teed.

Meil on olnud palju võoraid riigivõimu teostajaid, peremehi. Nad kõik on meile midagi õpetanud. Sakslased õpetasid meid võorast võimu vihkama ja armastama oma kodumaad. Rootslased õpetasid meid austama kõrgemat riigivõimu, õpetasid meid korralikeks riigi kodanikeks. Venelased õpetasid meid sõdima. Enamlased andsid meile klassikalise pildi sellest, misugune ei tohi olla ühiskond. Need teadmised kõik kasutasime ära vabadussõjas. Aga riiki juhtima ja korda looma pidime õppima ise. Selles viimases seisabki Asutava Kogu tähtsus ja ülesanne.

Heidame põgusa pilgu Eesti riikliku võimu kujundamisele.

Tsaariajal oli Eestis kuberner tavaline keskvoimu esindaja. Ühtlasi tegutses omavalitsuse alal rüütelkonna Maapäev. Revolutsiooni alul, 5. märtsil 1917. a., määrati Eesti kubermangu komisarriks advokaat Jaan Poska. Umbes samal ajal teeb Eestimaa rüütelkonna sekretär von Wetter-Rosenthal esimese „kanossakäigu“. Ta ilmub Linnade Liidu Tallinna komitee koosolekule K. Pätsi ja teiste juure ning lausub: „Mu härrad, meie laul on lauldud. Ma tahaksin paluda, et teie oma kaasrahvaga oleksite meile armulisemad kui oleme meie olnud teie vastu!“ Suur vene revolutsioon oli meid vabastanud vene kubernerist ja rüütelkonnast. Nende ülesanded pidi eesti rahvas täitma oma ametnikega.

Kiiresti seatakse kokku omavalitsuse kava, mis esitatakse Vene Ajutisele Valitsusele. 30. märtsil esimese sellasena, leiab see kinnituse, mis andis võimaluse Eesti kubermangu ja Liivi kubermangu eesti osal kujundada üldist rahva esindust Eesti Ajutise Maanõukogu ehk Maapäeva näol.

Maapäeva valimine toimus valijate-meeste kaudu, kahejärguliselt. 2. juulil astusid valijad-mehed, arvult 821, Tallinnas „Estonias“ kokku Eestimaa Rahvakongressiks, üldkõnitsuste arutamiseks ja pealetungiva enamliku võimu tagasihoidmiseks. Rahvakongress ei olnud enamlaste arvates küllalt demokraatlik, mispärast äärmised pahempoolsed sealt lahkusid. 3. juulil pidasid valijad-mehed, ainult eestlased, arvult 600, Rahvuskongressi.

3. juulil Rahvuskongress õieti oli eesti rahva esimene seaduslik esindaja ja maa peremees, kuigi siis ei räägitud veel iseseisvusest, vaid autonoomsest Eestist föderatiivses Venes. Ka 24. ja 25. juunil valijate-meeste poolt valitud Maapäev pidas 2. juulil Toompea lossis oma esimese istungi.

Maapäev kujundas täidesaatvaks valitsemise organiks Maavalitsuse, mis koosnes 10 osakonnast (ministeeriumist), koosseisuga: esimees dr. Raamot, liikmed N. Kõstner, dr. Konik, P. Põld ja V. Maasik.

Venemaa langes ikka sügavamale anarhhiasse. Ku-

bermangu komissari side Vene keskvalitsusega jäi üha nõrgemaks ja kohapealsed enamlikud nõukogud ähvardasid võimu ülevõtuga. Siis soovitas Poska Eesti Maapäeva esindajail Peterburi kubermangu komissaride kongressil augustis nõuda rahvaesinduse võimupiiride laiendamist. Sellega oleks kohapealne valitsusvõim õigel ajal libisenud rahvaesinduse kätte ja loonud tarvilised alged iseseisvuse teostamiseks.

Ka Vene demokraatlik Ajutine Valitsus tahtis Venes luua seadusliku rahvaesinduse. Ta kuulutas Asutava Kogu valimised 11.—13. novembriks 1917. a. 26. oktoobril aga kukutasid enamlased Peterburis Ajutise Valitsuse, ja et Asutava Kogu valimised andsid neile ainult 40% kogu häältest, siis tühistati need ja Venemaa langes ühe partei, enamlaste, diktatuuri alla.

Enamlased, V. Kingisepp ja E. Meister, tagandasid 27. oktoobril Eestimaa kubermangu komissari Poska kohalt ja asusid ise asemele. 15. novembril hajutasid nad Maapäeva ja 20. novembril Maavalitsuse. Neis sündmusis esitelemeks kaks ülitähtsat momenti. Esiteks, vene enamlased, kelle senises töötaktikas olid rahvaste rahu ja enesemääramise ideed, ulatasid üle demokraatia käe panslavistlikele monarhistidele. Nende nüüdseks hüüdlauseks sai — jagamatu Venemaa! Eestile seega ei mingit erioigust, vaid ta kuulugu „aknana“ Vene külge. Teiseks, eesti rahvas ei saanud enamliku Venemaaga minna kaasa ja ta pidi ette valmistuma täieliseks enesemääramiseks.

Maapäev oma viimasel koosolekul 15. novembril otsustas riikliku korra määramiseks kutsuda kokku Eesti Asutava Kogu.

Enamlased lootsid hääletusel saada enamuse ja tegid Asutava Kogu suhtes sama otsuse. Enamliku võimu murdmiseks näis olevat ainsaks võimaluseks seadusliku rahvaesinduse kokkutulek, ja eesti seltskond läks valimistega kaasa. Kogu võim oli Eestis nõukogude käes. Seda kasutades tegid nad endale hiigla propagandat. Kuigi kõik kodanlikud ajalehed suleti, ei saanud nad valimistel 21.—29. jaanuarini 1918. a. ometi loodetavat enamust. Ka mitte 40%, nagu novembri valimistel, vaid ainult 35%. Nähes oma kaotust loobusid nad valimiste tulemuste kokkuvõtmisest ja 27./28. jaanuari dekreetidega tühistasid Asutava Kogu valimised, kuulutades kõigis eesti linnades välja piiramise seisukorra ja balti mõisnikele lindpriiuse. Sellega oli Eestile rahvaesinduse valimine lõpetatud ja masside tähelepanu juhitud välispoliitikale — saksa sõjaväe lähenemisele.

Enamlaste vahelesegamise tõttu ei olnud Eestis neil ajal võimalik Ajutise Maapäeva asemele luua muud seadusandvat orgaani. Maapäev pidi täitma neid ülesandeid kuni uute võimalusteni. Viimane pidi pärast hajutamist lõpetama oma tegevuse, kuid ta oli enne seda annud edasi oma volitused mõneliikmelisele Eesti Maapäeva Vanemate Nõukogule, missugune oma väiksuse tõttu oli sobivam konspiratiivseks töötamiseks. Küsimusse tuli nüüd vaid Eesti iseseisvaks riigiks kuulutamise. Ka Vanemate Nõukogu oli selleks ülesandeks liig rohkearvuline ja raskelt liikuv, mispärast see omakord annab oma volitused täieliselt edasi kolmeliikmelisele „Eestimaa Päästmise Komiteele“. Viimane kuulutabki, kui riigi kõrgeima võimu kandja, 24. veebruaril 1918. a. manifestiga „Eestimaa iseseisvaks demokraatlikuks vabariigiks“.

Siin on olude sunnil rahvaesindus pidanud edasi andma oma volitusi ja seks looma vähemaid orgaane. Rahvas valis valijad-mehed, need valisid Maapäeva. Maapäev omakorda valis Vanemate Nõukogu ja viimane — Päästekomitee. See on tavaline nähtus, et rasketes olukordades rahva esindus annab seadusi andva kui ka täidesaatva võimu mõne üksiku isiku, sageli koguni ühe isiku, kätte. Viimast momenti nimetatakse diktatuuriks. Seega Eesti riigi sünniprotess pole kaugel diktaatorlikust süsteemist.

Okupatsiooni ajal ei olnud Maapäeval kuidagi võimalik end avaldada.

1917. a. suvel revolutsiooni keerises kiirendatud

korras valitud Eesti Ajutisele Maapäevale said ajaloolise tähtsusega ülesanded. Ta pidi andma sanktsiooni iseseisvuse aktile, pidi moodustama valitsuse, kes algas rasket vabadussõda jne. 24. novembril 1918. a. võtab ta vastu seaduse, mille alusel valiti 5., 6. ja 7. aprillil 1919. a. Eesti Asutav Kogu, üldise, otse, ühetaolsuse, salajase ja proportsionaalse esinduse põhimõttel.

Neis valimises olid rakendatud moodsa demokraatia põhimõtted, missuguseid küll Maapäeva valimistel ei saadud kasutada.

23. aprillil 1919. a. toimus „Estonia“ kontsertsaalis Asutava Kogu istungjärgu avamine.

Hoolimata sellest, et enamlased oma terroriga panid ehmuma kogu Eesti, hoolimata ka sellest, et valimiste ajal pingutas eesti rahvaväelane jõudu vaenlase riigipiiridest väljatõrjumiseks, kujunes Asutav Kogu siiski liigselt pahempoolseks. A. K. 120 liikmest olid:

- 41 — sotsialistid,
- 7 — sotsiaalrevolutsionärid,
- 30 — tööerakondlased,
- 25 — rahvaerakondlased,
- 5 — kristl. r.-erakondlased,
- 8 — (põllum. kogu) maaliitlased,
- 3 — sakslast,
- 1 — venelane.

Meil pole põhjust süüdistada üksi Asutavat Kogu liigeses pahempoolsuses. Seda oli kogu rahvas. Vene revolutsioon oli meilgi nii põhjalikult laostanud rahva kõlbelised jõud ja distsipliini tunde, et ta ei soovinud anda kellelegi kindlamat võimu, olgu kas või ta enese julgeoleku kaitseks.

Alles riigikogude valimistel näeme rahva pikaldast kainenemist ja ultrademokraatiast paremale poole nihkumist.

A. K. üldmeelsuse järgi kujunes ka ta juhatus:

- Esimees: A. Rei — sotsialist,
- I abiesimees: L. Olesk — sotsialist,
- II abiesimees: A. Birk — rahvaerakond,
- Sekretär: H. Martna — sotsialist.
- I abisekretär: A. Jürman — maaliit,
- II abisekretär: H. Raudsepp — sotsiaalrevolutsionäär.

Kui J. Tõnisson pani ette avaldada Ajutisele Valitsusele tänu tehtud töö eest ja kui tänutundes mainiti meie võidurikast sõjaväge, siis pääsis rõdul publikus valla ovatsioonide torm. Asutav Kogu enamuses — vaikus! . .

Vaatamata A. K. meelsusele ta oli rahulikult, kõigi demokraatia põhimõtete kohaselt valitud maa peremees. Ta rääkis eesti rahva, Eesti riigi nimel välisriikidega, ta näitas, et riikide perre on oma loomuliku õiguse alusel tulnud seni varjus hoitud väike, aga kõlbeliselt tugev ja kultuurilt kõrgel seisvel eesti rahvas.

19. mail ta deklareeris kogu rahvusvahelises ulatuses, et eesti rahvas tahab elada rahulikult rahva vabariigina oma esivanemate vabal maal, mille kaitseks ta peab võitlust vene enamlike röövbandadega.

A. K. esimeseks ülesandeks oli riigile põhiseaduse loomine. Ka see tehti ultrademokraatia põhimõtte kohaselt, võeti vastu 3-dal lugemisel 15. juunil 1920. a., mis hakkas maksma 21. detsembril 1920. a. Pealeselle andis ta välja amnestia-, vabariigi valitsemise ajutise korra, A. K. kodukorra, maa-, riigikohtu, seisuste kaotamise ja muid seadusi.

20. detsembril 1920. a. ta pidas viimse istungi ja läks laiali, andes ruumi esimesele Riigikogule.

Nüüd on juba aeg avastanud Asutava Kogu hindamiseks perspektiivid. Talle võiakse mõndki ette heita ja mõndki ta tööst on võetud revideerimisele. Rasketes olukordades luua üht ja rahulikult päevil seda hinnata, siin peab arvustaja olema ettevaatlik. Võib-olla ei suuda me näha kõike, missugused tegurid mõjutavad ta tööd, üht saame aga väita vääramatult — Asutav Kogu tegi oma töö parimate soovidega ja ausa tahtmisega.

R. Stokeby.

3. MAI

POOLA RAHVUSPÜHA

143 aasta eest, 3. mail 1791, võttis Poola suur riigipäev vastu reformaatorliku põhiseaduse, mis pani maksma uue valitsusvormi ja andis laialdased õigused rahva kõigile klassidele. Poola on seega Euroopas Prantsusmaa järele esimene maa, kus pääsidsid maksma demokraatia, rahva üheõiguse ja parlamentaarsuse põhimõtted. Veel enamgi: kui Prantsusmaal need põhimõtted kerkisid esile vaid verise suure revolutsiooni läbi, moondusid veriseks terroriks, kadudes peagi — teostus pööre Poolas rahva enese tahtel ja teostatuna ta rahvaesinduse läbi, kujundades seega endast ka rahva rahvuslikku eneseleidmist. Sellase rahvusliku eneseleidmise päevana pühitsebki poola rahvas 3. maid — mälestuseks Poola rahvusliku uuestisünni algusele ja selle rahvusliku koondustahte esimesele aktile.

Et mõista 1971. a. põhiseaduse sünni tähtsust poola rahvale, selleks peame vaatlema lähemalt ajaloolisi sündmusi, mis käisid selle ees, ja olusid, milliseis ta sündis.

Poola välispoliitiline seisukord muutus ebakindlaks juba pärast põhja-sõda, mis meidki viis Vene alla ja seega üldse rikkus jõudude tasakaalu Ida-Euroopas. Veel kuningas Jan III Sobieski ajal (a. 1674—1696) oli Poola Euroopa suurimaid riike, kelle sõna ja tahe maksis otsustavana riikide vahelistes võimuküsimustes. Nii päästis Poola siis üldse Euroopa kultuuri türklaste suure rünnaku eest. Hiilgavaim võitudest, mis Sobieski saavutas, oli türklaste purustamine Viini müüride all (a. 1683), mis võttis kogu kristlikult maailmalt islami ja Ida ähvarduse ning mille 150. aastapäeva mälestati läinud aastal kogu maailmas. Seljataguse kindlustamiseks sõlmis Sobieski Moskvaga õieti ebasoodsa rahulepingu, et aga võida kogu jõudu panna välja türklaste vastu. Pealegi see rahu kohustas tsaaririiki toetama poolakaid nende võitluses türklaste vastu — sõjakäikudega Krimmi ja Doonau alamjooksule. Venelased seda kohustust ei täitnud, küll aga hoidsid käes Valge- ja Väike-Vene maa-alad, mis neile selle eest ta suks lubatud.

Moskoovias haaras sel ajal valitsuseohjad Peeter I, kes oma poliitika peasihiks seadis just Venemaa „aknaraiumise Läände“ — uute maa-alade vallutamise Läänes. Sobieski järele kuningaks valitud August II (Saksi dünastiast) oli aga küllalt ettevaatamatu sõlmima Venemaaga liidu võitluseks Rootsi Kaarel XII vastu. Sisemistest šljahtatülidest nõrgenev Poola ei olnud hetkel küllalt võimeline võitluseks lahinguis karastatud Kaarel XII armeeaga, kui see pärast daanlaste alistamist ja Peetri päratu armee pihuks ning põrmuks löömist (Narva lahing) kogu jõu ja hooga tungis üle Kuramaa Poolasse. Kaarel koguni ajas August II maalt ja troonilt minema, pannes kuningaks šljahta teise partei kuningakandidaadi — aadliku Stanislaw

Leszczyński. Ometi jäi Kaarel selles suures heitluses Venemaa vastu oma ettevaatamatuse tõttu alla (Poltaava lahing), Baltimaad, ka Eesti, sattusid Vene alla, nagu teostati mõned piiri-„õgvendused“ Poolagi kulul. Tsaarivõim oli see, mis sundis Stanislaw Leszczyński omakord maalt põgenema ja pani August II uuesti Poola troonile. See oli juba Venemaa haaramine Poola sisemistesse asjadesse, mis seni oli suurvõimu Poola suhtes olnud kuulmatu asi: oli ju Poola ise küll varem mitu korda seganud Vene sisemistesse asjadesse, Moskvas pannud valitsema oma meele päraseid tsaare ja Kremli müüre olid valitsenud Poola sõjaväed, ialgi aga mitte vastupidi! Vene võidetud võit Rootsi üle, Venemaa poolt „tagasiandud“ kuningas — kõik see surus Poolas maksma nii suure Vene mõju, et see enam ei kadunud. Sest oli murtud — nagu juba öeldud eelpool — jõudude tasakaal: Balti rahvaste allutamiseks Venele oli Moskva võim Poolat piiramas põhjast ja idast ühtlasi. Seega — ajalooliselt saatuslik näide, kui väga on Poola saatus seotud Balti maade, s. t. meie omaga, ja vastupidi: kuivõrd on meie iseolemine seotud Poola tugevuse ja püsimisega.

Tsaaride mõjupiirkonda jäänuna oli Poola edaspidi Vene otsekohesel nõudel sunnitud alatasa piirama oma sõjavõude — seega teostama „desarmeerimist“ selle aja mõistes; samal ajal aga Poola naabrid — Venemaa, Preisi ja Austria — alatasa äärmuseni suurendasid ja kõvendasid oma sõjavägesid! Poola oli sel ajal seisukorras, mida ligikaudu võib võrrelda praeguse Austria või ka Bulgaaria seisukorraga. Rohkem küll Austria seisukorraga: ta iseseisvus püsib vaid seetõttu, et ümbritsevad vägevamad ei jõua kokku leppida, kes ja kui palju keegi temast peab saama, ning kadedusest, et suurem saaja läheb liig vägevaks.

Poola piirides endas aga valitsesid suured ja lõhestavad lahkkelid, nagu need ikka tulevad ilmsiks rahvastel nende nõrkusaegadel. Ja iga naaber püüdis neid lahkkelisid aina suurendada, toetades kord üht, kord teist parteid või mõjukonda, subsideerides neid rahadega ja nõudes vastutasuks oma huvide kaitsmist. Eriti suureks läksid need lahkkelid August III ajal (1734—1763). Ja pärast selle kuninga surma sattus Poola juba peagu vasalli seisukorda: uue kuninga ametisseadmine teostus tegelikult Venemaa määramisel. Selleks kuningaks oli küll poolakas, Stanislaw August Poniatowski (1764—1795) — küll väga kultuuriline ja haritud mees, aga tahtejõult ja valitsejaoskuselt nõrk, poliitiliselt ja isiklikultki anduv Katariina II-le.

Sellest nõrkuses seisukorrast väljakutsutuna tekibki Poola paremate poegade keskel rahvusliku uuestisünni liikumine, mis oma esimese väljenduse leiab n.-n. Bari konföderatsioonis (1768—1772). See Poola enesekoondamine aga langeb kokku välispoolt osavalt õhutatud lahkkelide tõttu ja „karistuseks“ sel-

lase katsegi eest teostavad Venemaa, Preisi ja Austria a. 1773 Poola esimese jagamise.

Rahvuslikust allakäimisest ähvardatuna tuleb poola rahvas äratundmisele: sel ajal moodustub „rahvusliku kasvatus komisjon“, esimene haridusministeerium Euroopas, kes hakkas teostama suuri isamaalisi reforme koolielus. Ka elustub sel ajal edumeelne, isamaaline kirjandus, kantud poola paremate poegade poolt.

Aga uuendusliikumise parimaks väljenduseks olid siiski Suure riigipäeva (a. 1788—1792) otsused. Ja rahvuslikult tähtsaimaks nende otsuste seas oli just 3. mail 1791. a. vastu võetud Poola põhiseadus, mis pani maksma uue valitsemiskorra ja andis laialdased õigused kodanikekihile. Aga just vastusurveys sellasele liberaalsusele murdis Preisimaa Poolaga sõlmitud lepingu — andis Venemaale oma õnnistuse sõjaväeliseks sissetungiks Poolasse. Ning järgnes teine Poola jagamine Venemaa ja Saksamaa vahel (a. 1793). Küll koondus rahvas Tadeusz Kosciuszko juhatusel veel viimseks ja meeleheitlikuks võitluseks, kuid venelaste ülevõim oli liig suur ja poolakad olid sunnitud veriselt alistuma. Järgnes kolmas ja viimane Poola jagamine.

Sellelt võitluste loetelult peaks ka selguma, kui tähtsaks poolakad peavad oma ajaloos just 3. mai põhiseaduse väljakuulutamist: See oli poola rahva esi-

mene ja allakriipsutatud, demonstratiivnegi tahteavaldus elada tahtmiseks suurvõimuna.

*

Täna, 3. mail, mälestab Poola seda oma põhiseaduse päeva rahvuspühana. Eestil on palju põhjusi seda päeva kaasa pühitseda. Pühitseda mitte ainult viisakustundest ja sõbrusest Poola vastu. Sest Poola suurvõimuna ja -rahvana püsimine on ka Eesti püsimise tähtsamaks eeltingimuseks. Ja praegune poliitiline jõudude seisukord on otse rabavalt sarnane seisukorrale, mis valitses Poola olles suurriigina.

Eesti kaitseliitu seovad poola kaitseorganisatsioonidega eriti tihedad ning usaldavad sidemed ja me oleme sellele põhjustatult uhked. Kõrged külalised, kes saavad Varssavist 3. maiks Tallinna, leiavad eest mitte ainult ametliku sõbruse, vaid tõsiselt ja teadlikult Poolale lõõvad südamed kõigist rahvakihtidest. Nende ridade kirjutajal on olnud juhus Varssavis veenduda poolakate ülevoolavas Eesti-sõbralikkuses. Tahame loota, et meie külalised võtavad Eestist kaasa Poola suhtes samased muljed.

Eesti õnnesoovid Poolale ta rahvuspüha puhul tulevad otsekoheisest südameist. Niech żyje Polska! Elagu Eesti-Poola sõprus! Elagu Poola rahva suur juht!

E. Jalak.

SEITSE PÄEVA KURSUSTEL VILNOS

Muljeid Eesti üliõpilaste ja ohvitseride ekskursioonist sõbraliku Poola ajaloolisse linna

8.—15. aprillini viibisid Vilnos poolakate sõbralikul kutsel üliõpilaste ekskursioon kaitseliidu peastaabi noortepealiku õigusteasutaja J. Tedersoo ja ohvitseride ekskursioon kaitsevõgede staabist kolonel-leitnant E. Bachi juhtimisel. Toome siinkohal osavõtja muljeid kursustest ja Vilno linnast ning seltskonnast.

Ekskursioonid meilt Poolasse pole haruldased ega erakordsed, sest juba aastate eest oleme õppinud tundma poolakate külalislahkust ja saanud tunda sooja vastuvõttu sõbraliku riigi territooriumil. Kuid seekordse küllastamisreisi mõtte ülesvõtjaid, Tallinna Poola saatkonna sekretäri hra Zb. Lasinski ja noort praktikanti S. Truszkovskit, tuleb tänada mõtte eest, et nad tavaliise ekskursiooni ühendasid

kursusega Vilnos,

Ida-Euroopa teaduste instituudi juures. Sest kõikide sõbrussidemete loomise kõrval on määratu tähendusega sõprusriigi tundmine, mis rajab aluse märksa tugevamale üksteisest arusaamisele, seega ka sõbralike suhtumiste süvenemise võimalustele.

Esialgse kavatsuse järgi jaanuaris, kuid osavõtjate puudusel alles nüüd teostunud õppereis-kursused andsid osavõtjatele väga palju. Tuleks pidada väga soovitatavaks, et ka edaspidi toimuks selletaolisi üritusi vastastikkuse alusel, ja eriti seda, et meie üliõpilaskond sel alal oleks aktiivsem — nii korraldamise kui ka osavõtjate poolest. Pealegi on võimalusi ja koguni soove kokkupuuteks sel alal tõusnud niivõrd mitmetel aladel, et siin kõik huvipiirkonnad on hõlpsasti rakendatavad.

Seekordsed osavõtjad — 12 ohvitseri ja 5 osavõtjat akadeemilisest perest — said kursustel ilusa ülevaate Poolast. Loenguiks olid palutud

professorid ja lektorid,

kes mitte üksi polnud osavad oma aineis ja nimekad oma linnas ning õppeasutuse juures, vaid olid tuntud kogu Poolas ja — mis on huvitav — sageli Eesti kohta omasid paremaid teadmisi kui kuulajad-eestlased keskmises läbilõikes. Loengute ained olid järgmised: Poola ajalugu — prof. dr. R. Mienicki; Rahvuslikud ja vähemusrahvuslikud vahekorrad Poolas — dir. Paprocki (kui nende ridade kirjutaja ei eksi, siis ajakirjanduse tuntud suurus, Varssavist kohale sõitnud kursuste puhuks); Poola poliitiline ja majanduslik struktuur — dots. dr. Swianiewicz; Poola literatuur — prof. S. Wierzynski; Poola väliskaubandus — mag. J. Wiszniewski; Poola põllumajandus — ülikooli rektor prof. dr. W. Staniewicz; Kultuurilised vahekorrad ja õppetöö korraldus Poolas — kuratooriumi visitaator W. Rzeszowski; Uued voolud Poola literatuuris — T. Bujnicki; Rahandus ja valuuta — dots. dr. M. Król; Poola riigikord — prof. dr. I. Jaworski; Poola geograafia — proua S. Domaniewska, ja lõppeks ümarik ülevaade poola kunstist dr. St. Lorentz'ilt ühes vastava piltide

demonstratsiooniga. Need ained andsid 30 tundi tööd, kuid olgu kohe märgitud, et see oli äärmiselt meeldiv töö, mida suuresti põhjustas ladus ja äärmiselt selge ettekande viis. Poola ajakirjanduses ilmunud nende ridade kirjutaja lause hallpäisele prof. J. Wierzyńskile loengute kohta: „Ei saa mahti Teie loengute ülesmärkimiseks, sest kardan sellega kaotada osa Teie meeldivast ettekandest“ polnud sugugi meelitamislauseks. Samuti ei saa jätta mainimata, missuguse selgusega eestlaste ette kerkisid Poola põllumajanduse probleemid ülikooli rektori ettekandel, vähemusrahvuste ja välispoliitika probleemid dir. Paprocki seletusel. Kõik teisedki loengud jätsid oma teadmised, kuid ka oma mälestused kuulajaskonnale.

Ka Vilno ajakirjandus

ei unustanud oma linna külastajaid. Võiks öelda, et iga nende samm oli kirjeldatud — küll pikis joonealusis, kuhu palju eestikeelseid sõnu oli sisse põimitud, küll üksikute vastuvõtjate kirjeldustes, millest väike-searvuline külastajate pere suutis osa võtta. Ja neid sündmusi oli rohkesti — ka palju suurem grupp oleks pidanud end lõhki kiskuma, et kõikidele kutsetele tulla vastu. Kõigepealt oli võimalus näha ja tutvusi luua vastuvõtjatega Vilno ajamas (kolmega koguni Läti-Poola piiril Zemgales — eelnimetatud tuttav Tallinnast ltn. Truszkowski näol, instituudi üliõpilaskonna esindaja ja Poola piirijaama Turmonti jaamaülem, kellest viimane alati on esimesi Poola sõitvate eestlaste tervitajaid ja sõpru), nende hulgas eestlasest prouaga ja eesti keelt kõneleva poolakast õigusteaduse üliõpilasega, siis

teatris,

kus kanti ette poolakeelne jant „Naine ja smaragdid“, missugune keeleoskamatusel vaatamata näitlejate hea miimika, osalt aga ehk ka vene keele oskuse

tõttu kuni viimse lauseni tundus arusaadavana. Teisel korral, teises teatris, operett laskis juba rohkem aimata kui mõista. Mõlemad Vilno teatrid tuletasid meele meie teatreid — esimene, Pohulanka teater, veidi Estoniat, kuigi meie teater on tunda pealinna teatrina, teine aga Vanemuiset, võib küll ütelda, et ehk vähem stiilsena, kuid selle vastu teatritõrandaga ja parema akustikaga. Eriliste sidemete sõlmimise kohaks ja sõpruse loomise paigaks oli

akadeemiline õhtu Ida-Euroopa teaduste instituudis,

millest võttis osa selle õpetajaskond ja õpilaskond ning kutsutud külalised — kohalikke tähtsaimaid tegelasi. Eestlasile ütles tervitusi instituudi juhataja senaator ja prof. Ehrenkreutz, end. Poola asundusminister, kellele vastas üliõpilasgrupi juht Tedersoo, missuguste kõnede puhul hüüti „Niech żyje“ ja „Elagu“ ning kaitseväge orkester mängis mõlemate maade hüme. Meeleolukas õhtu kestis hilise ööni musta kohvi juures, kus oli võimalus tantsu lüüa ja juttu vesta. „Kurjer Wileński“ kiidab meie ohvitserkonna juhti kol. Bachi poolakate rahvastantsus — masurkas — seades teda eeskujuks oma noorematele põlvedele. Vestluses oli aga võimalus puutuda kokku peale kursuste õppejõudude keeleteaduse ja etnograafia prof. Koschmiede-riga, kes on instituudi toimetuste „Balticoslavica“ toimetajaks ja kelle kaasatoimetajate hulka kuulub prof. Loorits Tartust. Ka juba Tallinnast tuntud dr. Samórewicziga oli sel õhtul võimalus uuendada sõprussidemeid ja neid järgnevatel vastuvõttudel tihendada. Eestlasest isa tütreana, kes eesti keelt kahjuks enam ei oska, kuid keeleteadlasena seda tahab õppida ja selleks tulla Eestisse, esines prl. Aliina Rebane, meie truu saatja linnavaatlemisel ja aitaja kõigis toiminguis. Oleks patt jätta mainimata proua Jurgilewiczównat instituudi üliõpilaskonnast, ühtlasi kantseleiülemat, kes meie vastuvõtul igal pool ltn. Truszkowskiga lah-

Eestlased ühes vastuvõtjatega Ida-Euroopa Instituudi ees

kuses ja oskuses võistles, samuti ka üliõpilaskonnast korp. Orientia seniori S. Wiśniewskit. Andestagu lugemiskond nii paljude nimede ettetoomist, kuid need on meie sõbrad ja enamikus võimalikud tulevased Poola diplomaadid.

Instytut Naukowo-Badawczy Europy Wschodniej kasvandikud, kelle kaudu loodetavasti tulevikus meie sõprussidemete süvendamine nii poliitilisel kui ka kultuurisel alal süveneb. Ja kuna selle instituudi eesmärkide hulgas on kõikide Poola suhtes idas asetsevate riikide, seega ka Eesti, tundmaõppimine, siis peame seda enam pühendama nendele tähelepanu. Muidugi on nende kõrval palju-palju sõpru, kelle nimesid ei jõua loetella, kes on Eestiga seotudki vanade mälestuste tõttu Tartus ülikoolis käimise või ka Eestis töötamise päevilt veel vene ajast. Olgu nendele siin öeldud tänu lahkuse eest, mida nad meile näitasid vastuvõttudel ja reservohvitseride, suurtükiväe 1. polgu ja ühtlasi garnisoni ohvitseride kasinos, korp. Orientias ja kõikidel teistel ametlikel ja sõbralikel koosviibimistel.

Vilno vaatlemisele

olid pühendatud hommikupooleks tunnid alates kella 11-st. Oma ajalooliste kirikute, ülikoolihoone, muuseumide ja raamatukogudega pakub see palju tähelepanudavat. Juba oma asetusest on ta äärmiselt huvitav — kahe jõe kokkujooksul, kõrgete liivamägede vahel. Esimene käik oli linna keskel asetseva vanade lossivaremetega mäe otsa, linnast üldpildi saamiseks. Linn on suureulatuseline maa-alalt, ka elanike arv, 180.000, on küllaltki aukartust äratav. Üle oru teisel mäel asetseb kolm risti valgust kivist mälestussambana. Linnast aga tõusevad kirikute tornid, suured majad ja laialdased kasarmute ehitused, sest sõjaväge näib Vilnos olevat üsna palju — nii tänavail kui ka kasarmute all olevate hoonete arvu järgi. Ongi ka ümbrus sobiv igasuguste harjutuste läbiviimiseks oma vahelduva murdmaastikuga, metsasaludega, jõgede ja orgudega.

Üldpildi saamise järele asutakse üksikvaatlemisele, külastades püha Anna, Michaeli, Bernardi, Doom-, Ostra Brama, Peetri ja Pauli kirikuid, ülikooli, Napoleoni lossi, Wróblewskide raamatukogu, Orzeszkowa nim. muuseumi ja paljusid teisi vaatamisväärsusi. Gootika, barokk, renessans, rokokoo, empiir ja vist veel palju muid stiile on juba läinud segamini, kuid tavalise inimese seisukohalt on jäänud meele: Püha Anna peened nõeltornid pitsitaolise gooti ornamentikaga punases telliskivis Püha Peetri ja Pauli kiriku siseornamentika valges kipsreljeefis, kus olevat 300 isikut 8 aasta kestes tööd leidnud ja mis siiski on osaliselt (altari osas, mis kahjuks mõjub väga segavalt) jäänud lõpetamata — kiriku ehitamise algataja Pac'i surma tõttu — on oma kujude ja stseenide rohkuses otse ülalata. Siis kriisiaja tõttu tekkinud anekdoot kolme Doomkiriku katusel asetseva kuju kohta: keskmine kuju, hoides risti, sirutab vasakule vaba käe ja lausub: „Laena kaks slotti“, kuna vasak kuju kätt südamele surudes vastab: „Kõikide pühade nimel vannun sulle — mul pole kaht slotti“, paremal asetsev kuju aga, käed tänapalves kokku pannud, mõtleb: „Jumalale tänu, et ta ometi minult ei küsinud laenu.“ Kõike seda oskab meile osavalt jutustada kunstiteadlane dr. Krzemień, kes väsimatult igal pool on linna näitamas. Ent kõike ületab lühike tänavake, kus kõik läbiminejad paljastavad pea, usuliselt kuuluvusele vaatamata, ja kus üle tänavana on ehitatud kirik, milles asetseb Vilno suurim pühadus, n.-n.

Ostra Brama Jumalaema pilt.

Igapäevases askelduses leiab vilnolane, aga ka maalt tulnud talupoeg ja kaugemalt sõitnud poolakas, ajatulla siia väikesesse kabelisse-värvapealsesse ja vaik-

Kursuslased „Ostra-Brama“ juures

ses hardumuses põlvitada imetegeva pühaku ette. Kogu kirikukese seinad on kaetud hõbedast käte, jalgade, kandvaimas enamuses aga südame, kuid ka kalliskividest keede ja mitmet liiki ordenitega, mis palvetajad sinna on asetanud oma palve täitumise tähiseks. Kuid suuremate pühade puhul on kogu uulits tihedasti rahvaga kaetud, kes tänaval põlvitades teeb kaasa jumalateenistuse, mida ülal peetakse ja häälekõvendajaga antakse edasi, kuna pilti varjav lai aken avatakse ja Jumalaema pilt sellest oma suures hiilguses seisab kõigil silmade ees. Tahtmatult võrdlen seda värvapealset kirikut Prantsusmaa Püreneedes asetseva Lourdes'i Jumalaema koopaga, kus ripub loetlematul arvul karke, mida on võinud maha jätta need, kes karkudel on tulnud, kuid imeväest tervendatult karke vajamata sealt on lahkunud. Usus on võim ja nõrkade inimeste tugevus.

Üheks ilusaks päevaks kujuneb

väljasõit Troki'sse,

milline kohake asetseb 30 km Vilnost, Leedu piiri lähedal, ja praegu on Vilno veespori ja aerutajate suviseks tsentrumiks, talvel aga pakub suusatajatele kursusteks võimalusi, omal ajal aga on olnud ühendatud Poola ja Leedu riigi teise Leedu vürsti residentsiks ning kindluseks põhjast tulevate teutooni rüütlite pealetungide vastu. Suur järvede rohkus saarekestega, mis tuletab meele meie Pühajärve, järskuse mõttes vahest ka Rõuget. Looduseliselt ilus koht, kuhu sportlased uhkusega on võinud asetada oma suvikodud. Muidu aga pakub ta turistile meeldiva võimaluse õppida tundma Poola ajalugu ja imetella maastiku vaheldust, kuid tõestab ka Poola praegust püüdu loovale tööle, teede ehitamisele ja ajalooliste märkide säilitamisele. Saarel leiduva lossi varemed on vaatlemiseks meeldivad pärast lühikest paadisõitu, samast aga avaneb ilus vaade üle järve asetsevale mõisniku lossile, teisel saarekesel asetsevale sõudespori klubi hoonele, vastaskaldal aga külale, võib ehk siiski öelda — alevile, kus elab veel nii poolakaist kui ka leedulasist erinev tõug — ma jätan nimed ütlemata, sest seda kõike kuulleb hallijuukseliselt vanakeselt, kes teab täpselt jutustada kogu ümbruse ajaloo, etnograafia, majanduse, asustamise ning muu juurekuulva kuni lossi elanikkonnani sadade aastate eest ühes genealoogilise põlvnemise, söömise-joomise ja magamistubade jaotamisega. Veel võib siin teha ühe selge järelduse — nimelt poolakate iga-aastase 500.000 rahva juurekasvu kohta. Küll küldes, kuid ka samas lossivaremes — igal pool on pesitsemas pika kaela, noka ja jalgadega linde, keda tunneme toonekurgede nime all. Ja samas küldes on igas talus näha mudilasi — küll sääraseid,

Kursuslased Troki lossivaremeis ühes valvuri-juhiga ja politseinikuga

kes veel usuvad, et nad kord oma vanemate majja on saanud selle sõbraliku linnu noka vahel kantuna, küll ka sellaseid, kes seda muinasjuttu ei taha uskuda. Aga ometi — faktid nagu näitaksid, et muinasjutul on tõepõhi...

Selle väljasõidu järele oli väga palju mõttevahetusi

sportlike sidemete loomisest

meie kahe maa sportlaste vahel, küll spordiajakirjanikuga, küll akadeemilisse perre kuuluvate sportlastega, eriti aga Rahvusvahelise Üliõpilaste Lähendamise Liiga tegelastega ja esimehe S. Kuroczycki'ga. Kuna siin oli ainult mõttevahetusi, kindlama seisukoha võtmise võimalusteta, siis lubatagu siin piirduda ka ainult lühema loeteluga. Kõigepealt tahab Vilnos strzelecite (= kaitseliidu) ringkond korraldada

eesti keele kursused,

milleks aga lektori leidmine valmistab raskusi. Siiski on loota, et ka see küsimus laheneb õnnelikult. Kuna

Vilno aga on Eestile lähemaks linnaks, siis soovitakse ka sidemeid teistel aladel — võib olla laskevõistlusi, spordialalisi kokkupuuteid, suusatamist talvel, vastastikust kursustest osavõttu. Samuti ka teised,

sportlikud ringkonnad,

sõlmiksid meeeldi sidemeid Eestiga, et tulla siia võistleva jalgpallis, korvpallis, sõudespordis, suusatamises ja teistelgi aladel, selleks, et võida ka Eesti vastavaid võistlejaid võtta vastu Vilnos ja Poolas. Pärity aadressesse spordiseltside ja -liitude kohta, eriti aga üliõpilaste spordikeskuste üle. Ja lubati siis — Vilnos loodud isiklike sidemeid mängu pannes — vastavate tegelaste ja organisatsioonidega otsida ühendust. Selle juures soovitakse ennem jõuda sagusele alustele, luua n.-õ. standard-alused, mille põhjal need vastastikused külaskäigud võiksid tulla toime. Sellased olevat Vilno ringkondadel Lätiga juba kujunenud ja vastastikused külastamised olevat kaunis sagased, ühtlasi aga andvat hoogu ühe kui ka teise ala elustamiseks. Võimalusel tahetakse aga neid ettevõtteid korraldada nii, et nad langeksid ajalisel kokku võistlustega Lätis, mille tõttu sõidu korraldamine on lihtsam ja hõlpsam ning üksikud sõidud on lühemad ning kulud vähemad.

Rahvusvaheline Üliõpilaste Lähendamise Liiga

on üldse keskuseks, kelle eesmärgiks on oma asukohas olla teadlik kõikidest organisatsioonidest, ettevõtetest ja korraldajatest ning pidada sidemeid teistega raja taga, olla vahetalitajaks kõikide ürituste korraldamisel ses mõttes, et vastavad tegelased ja organisatsioonid juhtida kokku ning kontakti pidamiseks aidata kaasa. Vilnos tuli üks õhtu veeta ka selles ülmeeldivas seltskonnas, kus osavõtjail üliõpilasil toimusid mõttevahetused — peale kahe rahvuse oma keele — vene, saksa, prantsuse ja inglise keeles. Selle juures sõbralik armastusväärsus meie vastu, mis sunnib tagasi mõteldes kahetsema, et neid kokkusaamisi sellaste meeldivate inimestega juhtub siiski nii harva.

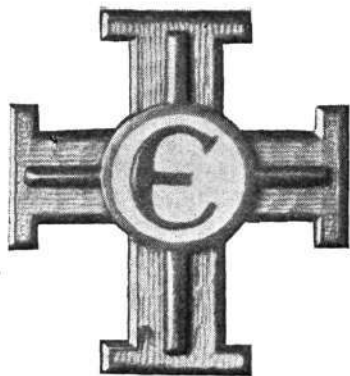
Lõpuks olgu veel märkus Vilno ja meie

kirjanikkonna

üksteisele lähemale asumise soovidest, millest juba enne ekskursiooni toimetulekut kirjateel on olnud mõttevahetusi. Selles asjas oli pikem ja teatava määrani ettevalmistatud mõttevahetus noore poeedi ja kirjanikuslehe ning -ringi „Zagary“ sekretäri T. Bujnick'iga, kes on tegev ka Ida-Euroopa instituudi juures. Pike-malt kõnelustel peatumata võikis nende tulemuseks kujuneda vastavate ringkondade läbikäimine — esijoones vastastikuse informatsiooni ja ajakirjade kaastöö näol, aga ka isiklike sidemete loomine ja vastastikune lähenemine külaskäikude näol, ühissettevtete korraldamine. Ehk kujuneb see esimeseks alaks Vilno ja meie kultuurse lähenemise teel.

Ja lõpetades tuletades meele kursuste päevi, seltskonna suhtumist, tuletades meele, kuidas lasti elada Eestit ja kindral Laidoneri, olgu siinkohal öeldud kõigile teadmiseks, et puhtast südamest tänades vilnolasi ja poolakaid tuletame kodumaal olles rõõmuga meele hüüet: „Niech żyje Polska! Niech żyje pierwszy marszałek Polski Józef Piłsudski!“

VABA
EESTILE

TRUU
SURMANI!

VABADUSRISTI 15. AASTAPÄEV

Me loeme vabadusristi põhikirjast, et vabadusrist on asutatud Eesti vabariigi iseseisvuse väljakuulutamise aastapäeval, 24. veebruaril 1919. aastal. Seega möödus 24. veebruaril s. a. vabadusristi asutamisest 15 aastat, kuid suurema pidulikkusega pühitsetakse seda tähtpäeva üle maa 10. mail s. a. Seks päevaks tuleb kõikjalt kodumaalt Tallinna kokku vabadusristi kavale, et koos elustada mälestusi möödunud raskest heitlusest, kinnitada omavahelist vendlust, kuid mõelda ka vabadusristi saamisloole.

Ordeni, aumärgi asutamisele, millega hinnata võitluses vaenlase vastu osutatud teeneid ja isiklikku vahvust, mõteldi juba vabadussõja algpäevil. Kuid kes oli idee algataja, kes tõstis esimesena küsimuse aumärgist ja oli ta nimeandjaks, seda ei tea nende ridade kirjutaja kahjuks ütelda. Teada on vaid, et selle küsimusega on tegelenud kadunud Jaan Poska, kellest säilinud kirjavaras leidub märkusi aumärgist, mida ta nimetab „Kalevipoja võidumärgiks“, ja et praegune riigivanema kohuste täitja K. Pätts on ajutise valitsuse juhina isiklikult töötanud välja aumärgi põhikirja, mis käsikirjas peab leiduma kas riigi- või vabadussõja ajaloo komitee arhiivis.

Igatahes tegi ajutine valitsus põhimõttelise otsuse aumärgi asutamiseks 1919. aasta alul, mida tõendab sõjavägede ülemjuhataja kindral J. Laidoneri 21. jaanuari 1919. a. päevakäsu nr. 31-es § 1:

„Ajutine Valitsus on põhjasmõttelikult otsustanud:

1) Vabaduse sõja ordu märgi (kolm järku) ja vabaduse sõja risti (kolm järku) luua.

Ordu märgi ja sõja risti statutid saavad olema peaaegu niisamasugused, kui Vene Jüri ristol.

2) Ohvitserisid vahvuse eest aukraades kõrgendada.

Käsin polkudes kohe eeltoodega alata, et võimalik

oleks sellekohaseid ettepanekuid teha, kui ülemal tähendatud aumärkide andmine ja ohvitseride aukraadides kõrgendamine läbi viiakse.“

Arvatavasti pärast valitsuse põhimõttelist otsust asutigi mõningaile eeltöödele aumärgi asutamiseks ja talle sobiva nimetuse leidmiseks. See töö võttis aega ja 3. märtsil 1919. aastal, järgnes ajutise valitsuse otsus: „Asutada Eesti Vabaduse Risti iseseisvuse ja vabaduse võitluse teenete austamiseks. „Vabaduse Risti“ põhimääruste väljatöötamine anda komisjoni, millest osa võtavad sõja-, sise- ja kohtuministrid. Algatus sõjaministril.“

Nii pandi asi liikuma, kuid juba enne 3. märtsi otsust levis võitlusriindel, ilmselt ülemjuhataja päevakäsu nr. 31. kaudu, teade aumärgist ning ohvitserid, saates mehi ohtlikele luurekäikudele või viies lahingusse ülekaaluka vaenlase vastu, seletasid, et kui tuleme elusalt tagasi, saame vabadusristid.

16. aprillil 1919. a., võttis ajutine valitsus vabadusristi asutamise kohta vastu esimese seaduse, mis kõneles ainult vabadusristist kui kolmejärgulisest aumärgist, kuid jättis määramata risti kuju ja lahtiseks järgud ning missuguste teenete eest antakse ühe kui teise ja kolmanda järgu rist. Kõik see jäeti edaspidiseks. Kuid sellegi seaduse alusel võidi anda kaheksa esimest vabadusristi välismaalastele nendelt osutatud teenete hindamiseks.

Alles 1920. a. jaanuaris võttis valitsus vabariigi valitsemise ajutise korra § 12-a põhjal vastu vabadusristi uue ja täielisema põhikirja. Sellest jäeti aga välja eesõiguste peatükk, kuna leiti, et eesõiguste küsimuse otsustamine kuulub rahvaesinduse võimkonda. Tolle põhikirja alusel võidi asuda vabadusristi annetamisele.

Uue põhikirja § 8 näeb ette, et vabadusristi annetamine lõpetatakse eriseadusega pärast seda, kui võitlus iseseisva Eesti loomise eest on lõppenud. Nimelt oldi arvamisel, et vabadusristi annetamine tuleb lõpetada ajaga, millal jõuab lõpule Asutava Kogu tegevus, sest see pidi märkima meie riikliku loomistöö esimese lõppjärgu.

Asutava Kogu tegevuse lõpul oligi vabadusristi nõukogu vaadanud läbi kõik ettepanekud vabadusristi annetamiseks ja teinud oma otsused. Kuna ka Asutava Kogu poolt vastuvõetud põhiseadus sisaldas punkti, mis ei lubanud Eesti vabariigi kodanikele anda mingeid ordeneid, arvatud välja aumärgid sõja ajal isamaaliste

teenete eest, siis asuti veel kindlamini seisukohale, et vabadusriistide annetamine tuleb lõpetada.

Kuid Asutava Kogu tööde lõpetamisele järgnenud aastail kerkis küsimus veel mõnede sõjaväelastele ja tsiviilistikuile vabadusristi andmise kohta sõjaliste teenete eest. Oldi nimelt arvamises, et paljude teened ei ole leidnud küllaldast hindamist. Tekkis koguni avalik poleemika ses küsimuses. Selleaegses valitsuses eneses läksid arvamised lahku küsimuses, kas vabadussõja aumärkide jagamist üldse võib jätkata, kuna põhiseaduse vastav osa seab siin kindlad piirid. Seisukorra lahendamiseks pöörduti riigikohtu poole, kust järgnes seletus, et veel võib anda välja vabadusriiste, sest küsimuse alla ei või tulla aumärgi annetamise aeg, vaid aumärki määrav teene, mis kuulub meie iseseisvuse võitluse järku. Selle riigikohtu seletuse põhjal jätkati vabadusriistide annetamist, kuni 1925. a. 19. juunil riigikogult antud eriseadusega see lõpetati.

Ajavahemikul 1920.—1925. a. millal teostati Eesti vabadusvõitluses osutatud teenete hindamist, on üldse annetatud 3222 vabadusristi, neist eestlasile 2151 ja välismaalasele 1072. Vabadusristi on saanud nii sõjaväelased kui kodanlikud isikud kodu- ja välismaal, samuti ka meile sõbralike ja meid vabadusvõitluses moraalselt ja materiaalselt toetanud riikide riigipead.

Rariteedina tuleb mainida I liigi I järku (sõjaliste teenete eest) vabadusristi annetamist ajutise valitsuse 5. aug 1919. a. otsusega Verduni linnale. Risti andis üle meie tolaeagne Pariisi saadik K. R. Pusta 14. mail 1920. a. Tema kõnest sel puhul selguvad ka risti annetamise motiivid:

„Eesti vabariik annetab selle aumärgi vanale Verduni linnale, sest et sellel on pikk minevik ja raske ajalugu, sest et ta oma suurepärasele vastupanekuga pealungile, mis paisati tema vastu nelja aasta jooksul, on selleks, kes esitas traagilisemat kui ka kõige kuulsamat Prantsusmaa vahvust ja tahtmist.

See linn on ka meile sellepöolest kallis, et Verduni lahinguväljadel võitlesid ja leidsid kuulsat surma eestlased, kes tulid ühes Vene väeosadega Prantsusmaale. Verduni kaitsjate haud varjab ka Eesti poegi.

Nõndasama oli see ka Verduni kindluses, kus hakati koguma eestlasi, kes põgenesid vaenlase vangist ehk kes astusid Prantsuse sõjaväkke.“

Eesti vabadusriistid ehivad ka briti, prantsuse ja itaalia tundmata sõduri haudu.

Kui vaadata ajalisel vabadusristi annetamist, siis kaugelt üle poole neist (1832) annetati 1920. aastal. Järgnevatel aastail ei ületa annetatud ristide arv 80, kuid 1925. a. tõuseb see 209-le. Nimetatud aastal annetati vabadusriiste ainult kodumaalasele. Vabadusriistide tegelik hulgalisem kättevõtmise hulgis suure pidulikusega 1922. aastal 24. veebruaril. Linnades korraldati paraade, kus vabadusristi kavaleridele kinnitati ristid rinda. Langenuile vägitagede eest annetatud ristid anti üle nende lähematele omakseile, kes isale, emale või, kui need surnud, siis, õele, vennale. Hilisemal aastail sündis vabadusriistide üleandmine vaikselt, välise dekoorumita.

1922. a. kevadel esitas tolaeagne sõjaminister kindral J. Soots vabariigi valitsusele ettepaneku lõpetada vabadusriistide annetamine, kuid valitsus lükkas selle ettepaneku tagasi, kuna, nagu eelpool toodud, ei leitud üksmeelseid seisukohti ses küsimuses. Lahenduse tõi riigikohus, kuid alles novembris 1924. a. tegi selleaegne sõjaminister kol-leitn. H. Kurvits korralduse, et hiljemalt 8. dets. 1924. a. korraldusvalitsusele saadetakse ettepanekud vabadusristi annetamiseks neile, kes seda väärivad, kuid ei ole veel saanud. Ettepanekuid tuli rohkem, üle neljasaja. 1924. a. lõpul jõuti ettevalmistustöödega niikaugele, et 1925. a. alul võidi asuda vabadusriistide annetamisele. Vahepeal, pärast 1. detsembri 1924. a. kommunistide mässukatse likvideerimist,

tasuti nende isikute teeneid, kes paistsid mässu mahasurumisel silma isikliku julguse ja külma verega, vabadusriistiga välispool neid ettepanekuid, mis tulid korraldusvalitsusele. Kokku annetati siis kaheksa vabadusristi. Ja sellega oli ka lõpp vabadusristi jagamisel.

Kui võrrelda meie vabadusristi põhikirja teiste riikide vastavate ordenite statuutidega, siis näeme, et see ei sisalda mingeid eesõigusi ega soodustusi risti kavaleri kasuks. Nii määrab prantsuse auleegioni statuut ordeni kavaleridele pensioni, nende lastele asutatakse kasvatusmajad, surma puhul maetakse kavalerid sõjaväeliste auavaldustega jne. Vene Georgi rist, mille statuuti on peetud silmas meie vabadusristi põhikirja väljatöötamisel, andis ta omanikule õiguse saada iga kuu 3 rubla rahalist tasu. Samuti oli risti omanikul õigus saada maad jne.

Leedu „Vytise“ risti kavaleril on õigus isiklikus pitsatis kasutada ristimärki, kanda kaitsevähelase vormi viimase ametkoha järgi, aastameis ülendamisel omandab risti kavaler vanust esimesel korral 2 aastat ja igal järgmisel korral ühe aasta, ka saab ta rahalist autasu 100—150 litti. Risti kavaleride nimed raiutakse marmortahvleile, mida hoitakse sõjamuuseumis, väeosas ja koolis, mille kasvandike hulka kuulub kavaler. Peale ühekordse autasu ja hariliku pensioni saavad kavalerid „Vytise“ risti pensioni 120—240 litti. Selle pensioni pärast kavaleri surma saab ühe aasta kestes edasi perekond. Võrdsete keskel on risti kavaleridel eesõigus kõigile riigi- ja omavalitsuse ametkohtadele, siis tasuta maa saamise õigus, tasuta ravimine kaitsevähel-, riigi- ja omavalitsuse haiglais, 50%-line hinnalandumus raudteel, laste tasuta koolitamine kõigis koolides.

Läti „Karutapjate ordu“ aumärk annab ta omanikule õiguse tarvitada oma kirjavahetuses ordu märgiga paberit ja ümbrikke, kanda kaitsevähelase vormi, eesõiguse ametikohtadele määramisel, tasuta arstiabi kaitsevähelastega ühisel alusel, õiguse kahekordsele korralisele ja erakorralisele puhkusele, eesõiguse sõjaliste teadmiste täiendamisel.

Nõukogude Vene aumärgid annavad nende omanikele järgmisi eesõigusi ja soodustusi: töö või teenistustasust välja teenimise aeg pensioni saamiseks lüheneb 1/2 võrra; peale palga või töötasu maksetakse iga kuu abiraha: esimese aumärgi eest 30 rbl. ja iga järgmise eest 25 rbl.; töötaoleku puhul muretsetakse tööd esimeses järjekorras; lapsed võetakse õppeasutustesse ühesugusel alusel töölislastega; prii sõit trammil ja kaks korda aastas tasuta sõit raud- ja veeteedel; kolme või rohkema aumärgi omanikul on tasuta sõit kõigil riigi raud- ja veeteedel; kolhoosi astumisel on samad õigused, mis vaesemal kodanikel; vabastatakse tulumaksust, kui sissetulek on alla 6000 rbl. aastas; suurema sissetuleku korral arvatakse sellest 6000 rbl. maha ja maksustatakse ülejääk; alandatakse korteriüür 10—15%. Eesõigused töösaamises, õppeasutustesse ja ühismajapidamistesse astumises ja korteriüüri alandamises jäävad maksma ka pärast aumärgi omaniku surma ta abikaasa, alaealiste laste ja teiste töövõimetute omaste kohta, kes elasid aumärgi omaniku kulul.

Eesõigused ja soodustused, mis ühenduses meie vabadusristi evimisega, tulid alles hiljem eriseaduste kujul ja nende eesõiguste maksmapanemise eest on tulnud võidelda.

Juba vabadusristi asutamise ajal 1919. aastal esines sõjavägede ülemjuhataja ettepanekuga, et vabadusristi seadus või põhikirja täiendataks ses mõttes, et need isikud, kes saavad vabadusristi sõjaliste teenete eest, omandavad ühtlasi õiguse tasuta maa saamiseks. Vastavas komisjonis töötatigi välja selle ettepaneku alusel eriline eesõiguste peatükk, milles konkreetsemal kujul leidis tõlgitsemist maasaamise küsimus, kuid, nagu juba mainitud, jäeti see peatükk vabadusristi põhikirjast välja ning asi lahendati osaliselt alles riigi-

kogult 15. veebruaril 1923. a. vastuvõetud „Vabadussõjast osavõtnud sõjaväelaste autasu seadusega“. Selle seaduse alusel määratakse Eesti kodanikele, sõjaväelastele, kes võtnud osa vabadussõjast ja kelle teeneid riigikaitsmisel hinnatud I ja II liigi vabadusristi annetamisega või kes vabariigi valitsuse poolt tunnustatud I ja II liigi vabadusristi vääriliseks, autasu. Peale sõjavägede ülemjuhataja ja ta staabiülema määratakse vastutavatel kohtadel vähemalt kuus kuud teeninud sõjaväelastele autasuks kas normaaltalu ja ühekordne toetusraha või ainult toetusraha. Tähenatud sõjaväelaste hulka kuulusid kaitseministri abi, diviiside, valitsuste, rügementide, diviisi staapide ja üksikute pataljoni ülemad, diviisi ülemad ja rügemendi ülemate abid. Autasu ulatus 100.000—500.000 margani. Kõik teised vabadusristi kavalerid said ühekordseks autasuks raha, 10.000—75.000 marka. Seaduse järgi olid loeteldud õigused maksivad langenud või surnud vabadusristi kavaleride ja laste, või kui neid ei olnud, siis vanemate kohta.

Aastate möödudes, kui vabadusristi kavalerid olid kutsunud ellu Vabaduse Risti Vendade Ühenduse, mille üheks ülesandeks oli ka oma liikmete sotsiaalse olukorra eest hoolitsemine, hakati energilisemalt pidama võitlust vabadusristi omanike eesõiguste ja soodustuste eest, ja aprillis 1931. a. esitati kaitseministrile vabadusristi põhikirja täiendamise seaduse kava. See kava jäi aga selleaegse kaitseministri poolt vabariigi valitsusele esitamata. Aasta hiljem andis sellele kavale käigu kaitseminister A. Kerem. Kava alusel töötati välja „Vabaduse Risti kavaleride soodustamise seadus“, mis riigikogu poolt võeti vastu 21. veebruaril 1933. a., s. o. kolm päeva enne Eesti vabariigi 15. aastapäeva. See seadus näeb ette, et kõigil vabadusristi kavaleridel on õigus sõita 50%-lise hinnaalandusega kõigil riigi üldkasutatavatel liikumisvahenditel; vabadusristi kavalerid ja nende lapsed vabastatakse koolirahast 50% ulatuses riigi- ja omavalitsuste koolides normaalse õppeaja keskes kuni kõrgema õppeasutuse lõpetamiseni; tegelikult kaitseväeteenistuses, samuti riigiteenistuses olevaid vabadusristi kavalerid vabastatakse teenistusest koosseisude vähendamise tõttu ainult siis, kui neile pole anda nende töövilumusele vastavat ametikohta kaitseväes ega mujal riigiteenistuses; vabadusristi kavaleridele antakse eesõigus riigiteenistusse võtmisel ja ametikohtadele määramisel, samuti kaitseväe- või riigiteenistuses olevaile riigi kulul kutselise hariduse omandamise või täiendamise võimaldamisel.

Selle seadusega on täidetud osa neist nõudmistest, mis olid seatud üles V. R. V. Ü. kavas.

Peale eelmainitute leidub mõningaid soodustusi ja eesõigusi vabadusristi kavaleridele valitsuse poolt vastuvõetud seadluses ja ka garnisoni määrustikus. Viimasena näeb garnisoni määrustik ette, et tagavaraväes

olevaid vabadusristi kavalerid maetakse samasuguste auavaldustega kui tegevteenistuses olevaidki; vabariigi valitsuse igakordse otsuse põhjal on vabadusristi kavaleridele lubatud tasuta sõduri toit 1½-kordise päevase normi ulatuses ja prii sõit raudteel vabadusristi päevadel ja vabadusristi aastapäevadel; tagavaraväes olevail vabadusristi kavaleridel, kui nad ei ole vabastatud tegelikult kaitseväeteenistusest aukohtu või kohtuotsuse põhjal, on vabariigi valitsuse 1930. a. otsuse põhjal õigus kanda kaitseväe vormi ühisel alusel kõigi teiste vormikandmise õigusega tagavaraväelastega.

Vabadusristiga on seoses teatud sotsiaalsed kohustused ja ülesanded. Et neid ülesandeid ja kohustusi täita, seks on vabadusristi kavalerid liitunud Vabaduse Risti Vendade Ühenduseks, millele Tartus 1923. a. pani aluse kol. S. Pinding. Tartus levis ühinemise idee üle maa ja nüüd on juba loodud ülemaaline ühendus oma vanematekogu ja keskjuhatusesega. Ühendus on seadnud oma ülesandeks: 1) Eesti riikliku iseseisvuse ja rahvusliku omakultuuri tähtsuse ning nende kaitsmise vajaduse selgitamise; 2) oma kaitseväe vastu huvi ja armastuse äratamise; 3) vabadussõja mälestuse jäädvustamisele ja kallikspidamisele kaasaaitamise; 4) vabadusristi kavaleride vahel sideme loomise omavahelise lähenemise võimaldamiseks ja mõtete vahetamiseks; 5) oma liikmete kultuurilise taseme tõstmise, arendades ja kultiveerides neis eeskätt eneseohverdamise taht ning kodaniku- ja inimkohuste teadvusel põhjendatult autunnet; 6) vabadusristi kavaleride õiguslike huvide kaitsmise; 7) ainelisse kitsikusse langenud kavaleride avitamise ja toetamise; 8) surma läbi lahkunud kavaleride mälestamise ja kallikspidamise eest hoolitsemise.

Tegutsedes juba 11 aastat on ühendus ja ta osakonnad oma õilsate sihtide elluviimiseks paljugi saanud korda, kuid suur töö seisab veel ees. Seniste kogemuste järgi ei ole kahtlust, et ühinenud vabadusristi vennad eriti praegusel ajal täie jõuga rakenduvad oma rahva ja riigi teenistusse. Hoogu annab seks eelseisev vabadusristi 15. aastapäev, mille pidamiseks kõikjal üle maa suurel arvul tuleb kokku vabadusristi vendi.

Vabadusristi 15. aastapäev kujuneb ühtlasi traditsioonilise vabadusristi vendade kokkutulemise 5. aastapäevaks, mis asjale annab veelgi suurema tähtsuse ja pidulikuma ilme. Võime ainult soovida, et see päev oleks kogu rahva elujõu ja tahte võimsaks demonstratsiooniks ja et vabadusristi vendade usutunnistus „V a b a l e E e s t i l e — t r u u s u r m a n i!“ hingestaks kogu rahvast.

J. A.

JÜRIOÖ

TOLLEAEGSED SÜNDMUSED JA EESTLASTE VABADUSVÖITLUSED

«Kaitse Kodu!» kirjutanud dr. H. SEPP

Jüriööga seotud sündmusist eraldab nüüdisaega pikk ajavahemik, mis sisaldab nii palju ajaloolisi suur-sündmusi, korduvaid sõdade perioode, kus oli öelda sõna relval, näljal ja katkul ning teistel nakkavil tööbedel. Loendatud sündmused on äärmiselt mõjutanud Eesti rahvaarvu, dettimeerides kodust verd, tuues juure võõrast. Ka maal eneses on toimunud rahvastiku ümberpaigutusi. Kõik see on mõjunud muidugi rahva mõtte- ja tundelaadile, mentaliteedile. Veel enam aga on eesti rahva mentaliteedile mõjunud teine tegur, see on mõisavõimu tekkimine, protsess, mis pole ainult seotav ajaloolise jüriööga, kuid mil on siiski suur seos ka selle sündmuste komplektiga. Tuleb küsida, missugune oli eesti rahvas rahvuspsühholoogiliselt Muistse-Eesti vabadusvõitluse ajal ja sellele järgneval ajastul 14. sajandi keskeni ja sealt siis edasi kuni 19. sajandi teise pooleni. Kui ajalooline tõsiasi ja väga illustreeriv näide Muinas-Eesti eestlaste mentaliteedist on muistne Eesti vabadussõda, mis kestis 20 aastat, kuid oluliselt oli ju vabadusvõitlusaegne eestlane oma mentaliteedilt eelmise aja saadus. Selle mentaliteedi oluliseks aluseks oli vabadusearmastus ja julgus. See oli aeg, kui eestlased, nagu nende lõunapoolsed vaenlased, leedulased, mainisid, kandsid kangelt oma kaela. Ja nagu skandinaavia ja vene allikaist seda näeme, on nad seda teinud siis püsivalt.

See oli eestlaste uhke viikingiaeg, nagu see on olnud hoopis lopsakamal kujul Skandinaavias. Viikingiaja vaim pole olult ju mitte midagi ainult ehtsat skandinaavialikku, vaid see võib ajaloos enam-vähem analoogiliste tingimuste juures korduda, muidugi kui rahvaste mentaliteet on sellele vastav, see on, kui rahvas on kangelasmeelne ja julge.

Läänemere rannik ja mitmete rahvaste naabrus on olnud eestlasile suureks elukooliks. Alatine kokkupuutumine naabruskonnaga, nii sõjaline kui rahuline, viimane tol ajal peamiselt kaubanduse näol, on kasvatanud rahvas tegude iha. Tegude iha kasvatamiseks on muidugi suured teened just Läänemeres, mis vahendas rahvaste omavahelist liiklemist, viies neid kokkupuutumistesse ja kokkupõrkesse teiste rahvastega. Meri ja rannik on olnud igivanaks kaubanduse ja retklemise vahendajaks.

Kuid kui meri oli suureks elukooliks, vabaduse ja tegude iha kasvata-mishälliks, on ta olnud ka väga häda-

ohtlikuks teedejuhiks vaenulisile vägedele. See oli pärast kuulsate viikingiretkede vaibumist, 12. sajandil, eriti selle teisel poolel, mis nagu magneediga kiskus Läänemeres lääne ja lõuna pool asetsevaid riike ja rahvaid Läänemere valdusele. Mõlemad meie hädaohtlikemad vaenlased — sakslased ja daanlased, eriti just sakslased — on seda teed tulnud meie maale. Muistset merd ja jõgesid kaudu kulgevad kaubateed said nüüd ka väga tugeval määral vallutusretkede juhtijaiks ja tugipunktideks.

Kõigepealt oli see olnud kaupmees, kes tundis huvi selle vastu, et meritee ja merre suubuvad jõed, nagu Väinajõgi, saaksid, nagu keskaegseis hansa-lepinguis öeldakse, kauplemiseks puhtaks ja vabaks. Et nad aga saaksid puhtaks ja vabaks, võeti kaasa ka ristiusu misjonär. Nagu teame, tuli n.-n. ühis-saksa kaupmeeskonnaga, kes oli väga huvitatud Väina teest, kaasa Augustinuse ordu munk Meinhard. Kaupmeeskonnale, mille keskuseks sai 12. sajandi keskel Visby Ojamaal, oli siis seltsinud kirik, enne rahulisel teel, kuid alates piiskop Bertholdiga võttes piibli kõrval appi ka mõõga. See sai aga tuleviku suhtes Läänemeres ida pool asuvaile rahvaile saatuslikuks. Kaupmeeskond, kellel olid suured majanduslikud ressursid ja suur huvi, Ida kaubandusemõistega, keskaegne kirik kui võimsaim organisatsioon võis pidada pidevalt ja tagajärjekalt võitlust Ida vastu, Transbaltikumii rahvaste vastu, sest juba nende materjaalsed jne. võimed olid hoopis väikesemad. Kaupmeeskonnale ja kirikule seltsisid hiljem mitmesugused teised huviosalised, kes pidevalt suutsid ja tahtsid jääda vallutatud maale ja seda juba oma egoistlikes huvides. Varsti ulatus üle Rooma kiriku võimsa tahte see kiriku katte all maalevalgunud võõras element. Mida enam see element kasvas ja tugevnes, seda enam katkes Rooma kiriku otsene mõju pärismaalaste suhtes. Rahvad siinpool Läänemerd, kes alul olid võõrastanud võõra õpetuse üle, võttes seda vastu umbusklikult ja vastu tahtmist või koguni vaenuliselt, nagu instinktiivselt taibates, et hädaoht varitseb nende iseseisvust ja nende omapärasust, pidid olude sunnil jäämagi säärasele veendele, kui neile vägivaldselt hoopis teissugust maailmavaadet ja elusuhtumist peale suruti. Nii võisid või koguni näisid mõtlevat muinas-eestlased, kurelased, liivlased, leedulased ja semgallased. Tugevamad ja üritlikumad osutasid visamat vastupanu. Ääretu visa oli just eestlaste vastupanu.

See on just tugeva, elutahtliku ja

elujõulise organismi tundemärk, et ta püüab end viimse võimaluseni kaitsta. Muinas-Eesti eluinstinkt aga oli tõepoolest tugev ja võimas. Tervelt 20 aastat pidid saklased võitlema, et poliitiliselt painutada rahvast, kes tahtis olla iseseisev, vaba ja julge. Seda eesti rahva võimast eluinstinkti ei suutnud siiski veel murda 20 aastat. See kestis edasi, terve 13. sajandi ja veel 14. sajandi keskeni. Mida enam merele lähemale ja mida enam merega mandrist isoleeritud, seda kauem püsis see instinkt, osalt seetõttu, et need osad maast olid vähem kannatanud, osalt seetõttu, et meri oli elanikke enam karastanud ja kasvatanud. Saarlased püsisidki just viimaste hulgas, kuna aga see suur tuulepuhang, mida ajalooallikad tunnevad „Harju mässu“ nime all, puhkes ka seal, kus oli vastupanu vaim olnud tugev juba Muinas-Eestis, ja nimelt Harjus. Lembitu-aegsed võimsad ja julged sakalased ja ugalased olid nähtavasti väga palju kannatanud muistse vabadusvõitluse ajal. Sõjakeeris oli siin möllanud vihasealt juba sõja algut peale, kuna teised maakonnad, peale Läänemaa, sattusid hiljem otseseks sõja tallermaaks. Liig raske, kurnav oli see võitlus olnud sakalastele ja ugalastele ja liig palju oli see võitlus neilt nõudnud inimohvreid. Pealegi rusesid Sakalat arvukad ordulinnused, tugevaima Liivimaa maahärra ordu poolt ehitatud. See on Sakalale, kes on juhtinud mandri-eestlaste vabadusvõitlust, olnud nagu mingisuguseks needuseks, et just tema pidi saama raskeimad ahelad. See Sakala ahelakett on olnud nii tugev, et ta on püsinud linnuste näol veel kaua pärast n-n. orduaega. Kuid Sakalagi ei jätnud sekundeerimata 1343. a. vabadusvõitluse puhul.

Kui algas 1343. a. vabadusliikumine, näis, kui uskuda allika andmeid, rahvas püsis arvamine, et ristiusk on toonud kaela võõra ikke. Ja kas võiski rahvas olla siis teises arvamises? Kirik oli nii-kui-nii vähe hoolitsenud nende eest ja nagu hoopis hilisemast andmeist näeme, vegeteeris rahvas endiselt paganluses. Kuid rahva mälestus kõneles selgel keelel, et kui ristiusk toodi maale, siis võeti rahvalt vabadus. Rahval näis siis küllalt olevat põhjust identifitseerida võõraid vägivaldselt sissetungijaid ja ristiusku ning nende levitajaid kõige kurja juurena — vabaduse kaotuse põhjusena. Säärane oletus näib ehk nii paljudele imelikuna ja kunstlikuna, kuid arvestades tookordset olukorda polegi see nii võimatu, vaid üsna loomulik. Tolleaegne inimene oli ju palju enam traditsioonidega seotud kui nüüdisajal, kus aina voolab rahva hulka uut — telegraafi, ajalehe, raamatu jne. kaudu. Tolleaja inimese pea-tarkusallikaks olid vanad isaisadelt päritud tavad ja pärimused. Mida vähem moodsaid uudiste vahendeid, seda suurem mõju on pärimusel. Võib arvata, missugune pärimus oli siis armsaim ja kaasakiskuvaim. Olude sunnil pidi see olema mälestus, mis kandus põlvest põlve, et kunagi on olnud esiisad vabad, et pole olnud võõraid ikestajaid ja et polnud võõrast usku, et olid omad rahva-

vanemad. Tõsielu sündmused pidid seda pärimust rahvas veel enam süvendama, sellele vaadati kui pühadusele. Jälgides 1343. a. sündmusi tundub, nagu oleks rahvas püüdnud teha seda vana isaisadelt edasi antud pärimust uuesti tõeks. Meie ei hakka siin muidugi juurdlema selle juures, kas olid mässu põhjused rahvuspoliitilised või sotsiaalsed, või olid nad korruga rahvuspoliitilised ja sotsiaalsed, või ühel pool nii ja teisel pool teisiti. Hilisemad balti-saksa uurijad on püüdnud seletada, et põhjused on olnud esijoones, kui koguni mitte täiesti, rahvuspoliitilised, kuna vanemaist eriti just Bunge on pidanud Harju-Viru rahvaliidumise peapõhjuseks sotsiaalselt olukorda. Meil pole võimalust siin pikemalt peatuda küsimusel, kuivõrd ühed või teised põhjused on olnud mõõduandvad.

Kuid igatahes ei saa kahelda selles, et põhjuseks on olnud ka rahvuspoliitilised püüded, eriti just Saaremaal. Tundub nii selgesti, et rahval oli säilinud ürginstinkt sirutada kord jälle oma kael sirgeks ja käia kõva kaelaga.

Nii vaadatuna annavad 1343. a. sündmused meie silmis hoopis teise — suursugusemaja kangelaslikuma — ilme. See oli suur ja õnnestumise korral paljutöötav liikumine. Kui see oleks õnnestunud, oleks võidud loota kanda sirget kaela nagu põlvede eest esiisad, kes te gutsesid merisangareina, olles oma ihade ja soovide peremehed.

Suurele püüdele ja suurile lootusile järgnes aga otse masendavalt kurb lõpp. Mis võis teha väike Eesti? Oli küll pandud lootusi suguvendade jne. abile, kuid see ei saabunud õigel ajal. Maal aga pidi liikumine kapituleeruma võimsama ja reaalsema jõu ees, seda enam, et see võis ja saigi abi ühelt tolleaja võimsamalt militaristlikult riigilt, Preisilt.

Polnud enam lootustki kanda sirget kaela. Ka saarlaste jõud, kes korduvalt olid tõstnud vabadusliikumist, rauges. Küll veel veeresid Läänemere lained, kuid see polnud enam nagu mingi elu ning vabaduse laul.

1343. a. püüdsid eestlased pidurdada ajaloo käiku, mille arengu joon oli saanud rahva vabale mõttelaadile, mentaliteedile, nii ähvardavaks. Poliitilise võõra ikke kõrvale oli seltsinud sotsiaalne, peagi oli eestlane sunnismaine, peagi ilma vaba inimese õigusteta ori, keda võidi kui asja müüa, kinkida jne. Tuli kanda kaela kõveras, tuli peita oma pühamad tunded.

Orjastajad leidsid peagi väite, et eestlane on iseloomult säärane, et ta ei suuda elada vaba inimesena. Nii seletati poola kuningas Stefan Batorile, nii seletati rootsi kuningas Johan III-le, Karl IX, Gustav Adolphi poolt saadetud visitaator Johannes Rudbeckiusele, samuti ka 1681. a. Riia maapäeval rootsi kuninga Karl XI ettepaneku 3. punkti puhul, milles kuningas soovis, et Liivimaa talupojad vabastaks pärisorjusest. Kurikuulsas parun Roseni deklaratsioonis a. 1739 seletati, et eestlased on olnud maa allaheitmise saadik pärisorjad ja kuulunud ühes oma isiku ja varaga vallutajaile. Teine seisukoht sel-

KÜLALISENA RELVVENDADE JUURES

Käesoleva aasta alul viibis Tallinna maleva pealik kol. F. Pinka terviseparandusel poola kaitseväe sanatooriumis Zakopanes.

Kodumaale tagasisõidul peatus kol. Pinka Poola Küttide Liidu Esimese Ringkonna ülema major Kłosinski kutsel, 2.—4. märtsini Varssavis liidu sisemise elu ja õpetegevusega tutvumise otstarbel. Teatavasti sõlmis Tallinna Kaitseliidu Malev Poola K. L. esimese Ringkonnaga relvvendluse ja ringkond soovis näha oma relvvenna juhatajat ja esindajat oma külalisena.

Nagu tavaliselt olid poola kütid ka seekord väga lahked ja hoolitsesid külalise eest eeskujulikult. Külaline võeti jaamas vastu aukompaniiga, paigutati parimasse hotelli, talle võimaldati ja rutati näitama kõike, mis tol ajal toimus K. L., korraldati rida vastuvõtte ja lünche. Esimesel päeval sooritas kolonel Pinka ametliku visiidi koos talle määratud adjutantiga Küttide Liidu ülemale ja Ringkonna ülemale. Ringkonna staabis anti külalisele üle poola ohvitseri mõök vastavate pealkirjadega.

Samal päeval külastati koos Küttide Liidu ülemaga kolonel Rusin'iga Küttide Liidu õppekeskust Varssavis, kus pärast ruumidega tutvumist pakuti külalistele lõuna. Õppekeskus, vaatamata sellele, et seal valmistatakse ette praegu vaid 35 instruktorit, on väga laiaulatuseline ja hästi seatud sisse. Õpilasil on mugavad eluruumid, ajaviite-suitsetamise jne. ruumid, avarad ja hästi sisseseatud võimlemis- ja spordisaalid, sest õppekeskuses pannakse pearõhku kehalisele kasvatussele, eriti aga poksile ja vehklemisele.

Õhtul viibiti Poola Riigiteatris „Veneetsia kaupmehe“ etendusel. 3. märtsi hommikul sõideti Sochaczewi linna, mis asub Varssavist 60 km kaugusel. Sochaczew on palju kannatada saanud maailmasõjas. 90% tema ehitustest olid hävitatud ning veel praegu on käimas ülesehitamistö.

Maakonna piiril külalise auks ülesehitatud auvärava juures, mis oli ehitatud eesti ja poola lippudega, võtsid külalise vastu Sochaczewi maakonna valitsuse esimees, politsei ülem ja K. L. aukompanii. Pärast tervitust tutvuti Küttide Koduga Paprotnia külas. Küttide Liidu kodudel on meie mõiste järgi haridusseltsi ülesanne. Kodus on hoolitsetud selle eest, et küttidel oleks võimalik tulus ja mõistlik ajaviide. Sealsamas korraldatakse ka õppusi. Kehakasvatuse ja noorte sõjalise

ettevalmistuse eest hoolitsetakse kõige rohkem. Peale lühemat peatust sõideti edasi Sochaczewi.

Linna piiril linna pea tervituse vastu võtnud, siirduti linna staadionile ning sealt Rahvakooli nr. 1 vaatamisele. Külalise vastuvõtmiseks oli kooli ees rivistatud üles Küttide aukompanii orkestriga. Aukompanii, mis koosnes vanemaist kooliõpilasist ja linna kodanikest, jättis sügava mulje. Orkester mängis eeskujuliselt Eesti hümnit. Eriti liigutav oli aga see, et kooliõpilased laulsid ümiseses, sõnadeta Eesti hümnit. Lauldi hästi ja ladusalt.

Kolonel Pinka' oli võimalik tutvuda ka laste koolitöödega. Lapsed vastasid igasugustele küsimustele Eesti üle. Vastuseist oli näha, et õpilased on Eesti üle hästi informeeritud. Õpilased kinkisid külalisele omatehtud suusad ja palju teisi käsitöid.

Koolist sõideti veel Boryszewo külla, kus tutvuti kohaliku küttide koduga.

Lõuna pakuti külalistele Sochaczewi raekojas, ning pärast lõunat oli korraldatud maakonna Küttide Liidu poolt südamlük vastuvõtt sealsamas. Lõuna ajal kingiti maleva pealikule mälestuseks helilooja Chopini portree vastava pealkirjaga kuldraamis, sest kuulus poola helilooja ja muusikakunstnik on sündinud Sochaczewi ümbruses. Alles õhtu hilja sõideti tagasi Varssavi.

4. märtsil võimaldati kol. Pinka'le tutvuda ajaloolise, kuningas Jan Sobieski lossiga Vilanowis. Sama päeva õhtul korraldati lahkumise lõuna restoran „Polonia“ ruumides, millest võtsid osa Küttide Liidu ülem kolonel Rusin, teedeministri abi ins. Piasecki, Eesti kaitseväe esindaja Poolas kolonel Raud ja Küttide Liidu tegelasi.

Kol. Pinka' jäid parimad muljed Poolast ning Poola Küttide Liidust.

Kuna kolonel viibis Poolas juba teiskordselt ning kuna ligi kahekuine Zakopane sanatooriumis viibimine võimaldas põhjalikumalt tutvuda poola keelega, oli härra kolonelil võimalik rohkem süveneda Küttide Liidu sisemise elu üksikasjadesse.

Paistsid silma poolakate hea organiseerimise võime ja suur töötahe. Eriti meeldi oli panna tähele küttide suurt isamaa armastust ja arusaamist sellest, et kõik, mis Küttide Liidus tehakse, sünnib poola vabariigi ning poola rahva parima tuleviku kindlustamiseks.

les asjas oli aga rootsi kuningas Karl IX, piiskop Rudbeckiusel, Karl XI ja kui 18. sajandil humansemalt mõtlejad õpetajad, kes seisid valgustusaja ideede mõju all, talupoegade kasuks astusid üles, püüdsid nad väita, et pärisorjus pole mingisugune eestlaste loomupärane nähtus, vaid et see on pärisorjuse ja õigluse tuse tulemus.

See uus idee, mis alul nii väheseid, suutis aegapidi kiskuda kaasa suuremat hulka, ja just sellest ringist on pärit need isikud, kes oma ideoloogiga ja idealis-

miga on aidanud murda seda võõrkujutust, et eestlane ei suuda olla vaba inimene, et eestlase ingenium on säärane, et ta peab olema oriinimene.

Oleme tulnud nagu mingisugusest varjude riigist, rahvas on olnud võlutud nagu mingisugusesse nõiavõim, kust ta on virgunud. Tal tuleb vabaneda orjalikust mentaliteedist ja tunda end vaba rahvana. Seda me oleme ja seda me peamegi olema ka tulevikus.

AJAKIRJANIKUD KAITSELIIDU ÜLEMA JUURES

Kaitseliidul ees suured manöövrid ja õppused

Ühenduses kaitseliidu talvise tegevusperioodi lõpemisega ja suvise intensiivse tegevuse algamisega palus kaitseliidu ülem kindral J. Roska enda juure pealinna ajalehtede esindajad ja andis neile ülevaate kaitseliidu senisest tegevusest ning tulevikukavatsust.

Kõneluses ajakirjanikega rõhutas kaitseliidu ülem eeskätt, et kaitseliit võib olla tugev ja elujõuline ainult siis, kui seal tehakse intensiivset tööd. Seda põhimõtet on peetud ja peetakse ka tulevikus au sees.

Praegu on kaitseliitu koondunud 55.000 kodaniku ümber, missuguses arvus on 33.000 meest, 12.500 naist, 5400 noorkotkast ja 4500 kodutütart. Kaitseliidu nimes-

Ajakirjanikud kaitseliidu ülema kabinetis. Tagafooni Poola Küttide Liidu poolt kingitud seinavaip.

tiku revideerimisel lahkus 1800 meest. Revideerimine on viidud lõpule ja tulevikus võib tegemist olla ainult üksikute lahkumisega.

Mis puutub õppetegevuse arengusse, siis on korraldatud pealikute kursusi ja korraldatakse neid ka tulevikus. Äsja lõppesid suurtükipatareide pealikute kursused ja suvel tuleb Tapa kandis suur pealikute laager, millest võtab osa umbes 400 pealikut. Reservohvitseridele korraldatakse kaitseliidus kursusi aukõrgenduse katsete ettevalmistamiseks.

Suurimaks sündmuseks õppetegevuse alal on sügisene Tapa manööver, millest võtavad osa Põhja-Eesti malevad 6000-mehelises koosseisus. Sellaseid suuri manöövreid kavatakse korraldada iga aasta ja igakordise rajoonis.

Suuri edusamme teeb kaitseliit laskeasjanduse arendamises. Mõõdunud aastal võttis kaitseliidu karikavõistlusist osa 26.000 meest. See näitab huvi kasvamist laskeasjanduse vastu. Rõõbiti selle huviga paraneb ka tabavus. Varem oli keskmise tabavuse määraks

24 ja 28 silma, nüüd aga 35,30 silma. Arendatakse ka lahinglaskmist, millest kaitseliitlased võtavad osa suure huviga.

Mis puutub relvadesse, siis on kaitseliit seadnud korda 24.000 vana jaapani püssiloksu, kuna laskemoona saavutatakse odavama hinnaga sel teel, et laetakse ümber vanu padruneid.

Sügisel, 18. ja 19. augustil, korraldatakse meister- ja lahinglaskevõistlused ning 2. detsembril — traditsiooniline laskevõistlus kaitseliidu ja kaitseväge vahel. Seisab ees ka rahvusvaheline laskevõistlus Riias (26. ja 27. augustil), millest võtavad osa eesti, läti, poola, leedu, soome ja rootsi meisterlaskurid. Endiste aastate eeskujul toimuvad ka kaitseliidu laskurklubi vahelised ja malevate vahelised laskevõistlused ning sügisel võtab karikavõistlusist osa 30.000 meest, lisaks sellele veel 3000 püstoliga võistlejat ja raskekuulipildujat. On nähtud ette harjutusi ja suvilaagreid ka kahurüksusele. Tuleb ka ratsaüksuste päevi. Tublisti areneb merekaitseliit kõikjal Eesti rannikul.

Üleriiklik kaitseliidupäev korraldatakse Tallinnas 1935. aastal, ja selleks päevaks tehakse praegu eeltööd. Kavatakse korraldada öine orienteerumisjooks ja rünnakvõistlused 50 km kaugusele.

Kaitseliidus pannakse maksma kindlam sisekord. Seks on töötatud välja uus kodukord, mille järgi kaitseliidus tohivad olla ainult need kodanikud, kes teevad tööd ja täidavad endile võetud kohustusi. Rohkem hakatakse panema rõhku ka kaitseliidu vormiriietusele.

Kaitseliidu ülem võis kinnitada, et energiliselt töötab meie naiskodukaitse. Tõenduseks on see, et möödunud aasta Antsla manöövrel toitis naiskodukaitse tunni ja veerandiga 4000 meest.

Lõppeks kriipsutas kaitseliidu ülem alla tegutsemise tungi noortes ja kahetses, et seni ei ole loodud keskkoha, kust võiks juhtida noorte tööd. Tolle puuduva keskkoha ellukutsumiseks lubas kaitseliidu ülem astuda samme.

Keskustelu lõppedes tutvustas kaitseliidu ülem ajakirjanikke kaitseliidu tuvilaga. Selles on 120 tuvi, keda treenitakse teadete viimiseks. Tuvid täidavad oma ülesandeid eeskujulikult.

Lahkumisel tänas kaitseliidu ülem ajakirjanikke selle sooja kontakti eest, mis on valitsemas kaitseliidu ja ajakirjanduse vahel ning avaldas lootust, et see kontakt püsib ka edaspidi.

VABADUSSÕDA

R. TOMBACK,
MAJOR

RAHVA ISAMAALISE KASVATUSE TEGURINA

Eesti rahva ajaloos on üldiselt vähe heledaid hetki. Kuid süvenedes eestlaste kaugesse minevikku näeme, et ka kunagi varem oleme elanud iseseisvat elu, oleme evinud vabaduse ja esinenud peremeestena maalal, mil asetseb praegu Eesti vabariik. Kahjuks on aga sellest heledast ajajärgust meieni säilinud mälestusmärke, ühel või teisel kujul, niivõrd piiratud määral, et neile tuginedes osutub raskeks enam-vähem täpse ettekujutuse saamine eesti rahva tolleaegseist heitlusist ja elust-olust üldse.

Hiljem järgnenud Eestimaa allutamine võõrale ülevõimule, sajandite vältel üle meie kodumaa käinud laastavad sõjad, ei võinud mööduda sügavaid jälgi jätmata rahva hingesse, kombeisse, elutingimustesse ja elutarkusse üldse, kui võiks sellaselt väljenduda. Need jäljed on olnud niivõrd sügavad, et isegi veel praegu, kus oleme võitnud endile vabaduse ja iseseisvuse, pole aeg neid suutnud tasandada täiel määral. Siit siis ka sagedasti usu puudus oma võimeisse, rahva hingeliste omaduste alahindamine ja väärsammud rahva elu-olu korraldamisel.

Ärkamisajast alates sünnib rahva elus järsk murrang, kuid meie ei ole osanud seda kasutada ära täiel määral ei vabadussõjas ega ka sellele järgnenud iseseisvuse aastail. Ärganud rahvustunde arendamiseks oleme seni korda saatnud vähem kui meie seda teha oleksime suutnud.

Praeguse elutempo juures on 16 iseseisvuse aastat võrdlemisi pikk aeg. Kuid selle aja jooksul oleme rohkem oma töökspidamistes killustunud kui koondunud homogeenseks rahvusüksuseks. Oleks viimne aeg intensiivse töö alustamiseks rahvustunde arendamise ja isamaa-armastuse kasvatamise alal.

Võimalusi ja materjaali pakub meile seks vabadussõda piiramata määral. Kuhu on jäänud meie vabadussõjaaegsed juhid, kangelastegusid kordasaatnud ohvitserid ja sõdurid? Miks ei kirjutata ega räägita neist koolides — noorema põlve kasvatamisel, seltskonnas, kirikuis ja teatris? Miks pole neile püstitatud väärikaid mälestusesemeid? Nähtavasti võitlus olemasolu eest rahuajal kipub sumbutama vabadussõjaaegset vaimu ja saavutusi. Elatakse peamiselt olevikule, püüdes võimalikult mitte mõelda sellele, mis meile võiks tuua tulevik ja kuidas tuleks arendada isamaa-armastust kasvavas noorsoos. Tundub, nagu unustataks, et tulevik on nooruse päralt. Vanem põlv lahkub järk-järgult riigielu areenilt ja kui pole suudetud ega osatud väärikalt kasvatada ja val-

mistada ette järeltulevaid, siis algatatud ettevõtte võib hõlpsasti sattuda ülepääsmata raskustesse, millede tulemusi meil praegusel hetkel on võib-olla ehk ette nähtagi raske.

Noorem põlv vajab eeskujusid. Neid annab vabadussõda. Peaksime ometi jõudma kord nii kaugele, et noorem põlv hakkaks õieti hindama vabadussõja saavutusi. On ju päevaselge, et kui praegune vananev põlv poleks ennastalgavalt ja ennastohverdavalt võidelnud Eesti riikliku iseseisvuse ja rahva vabaduse eest ning kui tuhanded vabadussõjas langenud eesti rahva paremad pojad poleks kodumaa pinda niisutanud oma verega, siis ka olukord kodumaa pinnal oleks olnud vast teissugune. Levinud arvamine, et vanem põlv kodanikke täitis vaid oma kohust, pole mitte päris õige. Ainult kohustetäitmine sisemise tungita ja veendumuseta ei anna kunagi suursaavutusi. Võiduriiklalt lõpule viidud vabadussõda on aga meie rahva elus suursaavutus. Vabadussõjaaegseks tõukejõuks oli tahe võita maksu mis maksab. Millega muidu seletada landeswehri raudse diviisi purustamist käputäie viletsalt relvastatud, näruses riietuses ja paljajalgsete sõduritega? Kes on viibinud neis lahinguis, need mäletavad meie tolleaegseid kodukaitsjaid. Väliselt küll, praeguse mõiste kohaselt, tuletasid nad rohkem meele kaltsukubusid kui sõdureid, kuid püha tuluke nende silmis, piiritu vaprus, vaimustus ja tahe võita kaalus kümnekordselt üles landeswehrlaste moodsa relvastuse, teraskiivrid ja terashalli vormiriietuse.

Kas see pole eeskuju meie nooremale põlvele, mis vääriks järeletegemist?

Miks näiteks Võnnu lahing pole seni leidnud jäädvustamist mälestusmärgi näol? Miks ei pühitseta seda päeva pidulikult ja miks ei ole see rahvuspüha?

Kui jätta kõrvale üksikud episoodid vabadussõjast ja püüda seda hinnata pealiskaudseltki kui tervikut, siis peame küll mainima, et vabadussõda oli kogu eesti rahva meeleheitlik võitlus kodumaa iseseisvuse ja järeltulevate põlvede heaoleku eest, esinedes seega võimsa tegurina tulevaste põlvede kasvatamisel. Populaarses keeles koostatud vabadussõja ajaloo õpetamine, kus leiaksid käsitamist ajalooliste faktidega rööbastikku ka vabadussõjast osavõtjate kangelasteod, peaks olema sunduslik kõigis meie koolides. Samuti tuleks vabadussõja sündmustele anda väärikas

Kes võitsid?

„Kaitse Kodu“ aastatellijate ja tellimiste kogujate vahel väljakuulutatud tingimustel 23. aprillil 1934. a. toimetatud ergutuspreemiade loosimisel lange-sid võidud:

Tellijale:

1. võit — jalgratas — tellija nr. 1309. — A. Kufilberg, Tartu, Aleksandri 29.
2. „ — kaitseleidu vormiriide komplekt — tellija nr. 3336 — Joh. Uibopuu, Antsla raudteejaam.
3. „ — sõbe portsigar — tellija nr. 2086 — Kaitseleidu Kreenholmi üksik-kompanii, Narvas.
4. „ taskukell — tellija nr. 3361 — John Ungerson, Elva.
5. „ portfell — tellija nr. 3261 — A. Ennok, Kärgula.

Tellimiste kogujale:

1. võit — ameerika kohverkirjutusmasin — R. Kivimägi, Valgas.
2. „ — Kaitseleidu vormiriide komplekt — Ed. Paju, Tallinnas.
3. „ — fotoaparaat — K. Nigulas, Tallinnas.
4. „ — kirjutuslaua garnituur — P. Lilienblatt, Pärnus.
5. „ — portfell — A. Kaal, Kuressaares.

Võidud antakse välja „K. K.“ talituses Tallinnas Kaarli 8 — II, igal fööpäeval kella 8 — 15, või saadetakse soovikorral saateadressi teatamisel võitjale kätte.

„K. K.“ talitus.

ruum igasuguseis koolilugemikes. Samal ajal peaksime võitlema kõigi võimalike abinõudega nähtuste vastu, mis negatiivselt valgustavad vabadussõja sündmusi. Meie teatrite eeskavadele tuleks kõrvaldada näidendid, milledele kodukaitsjaid ja eriti nende juhte lastakse paista halvaks pandavas või naeruväärises valguses, asen-dades neid teistega, millede mõju rahva isamaalisele kasvatusel oleks välispool igasugust kahtlust. Läh-tudes samasugusest seisukohast tuleks samuti suhtuda ka mõnedesse seni ilmunud romaanidesse jne., millede sisu tekitab vaid lahkhelisid üksikute rahvakihtide vahel.

On ju õige, et igal suursündmusel on ka oma var-juküljed, ja neid leidub ka vabadussõjas — kui just hakatakse otsima. Eeltooduga ei taha ma sugugi väita, et negatiivseid nähtusi, olgu see ka vabadussõjas, ei tuleks kriipsutada alla. Olen arvamises, et me õpime just tehtud vigade najal. Kuid kõik oleneb sellest, mil viisil me nooremale põlvele tehtud väärsamme selgitame ja kas me ise seejuures suudame jääda küllalt erapooletuks.

Paljaste ajalooliste faktide esile toomine rah-vustunde kasvatusel seisukohalt annab võrdlemisi vähe. Ajaloo käsitlemisel kasvatuslike eesmärkide saavuta-miseks ei tuleks unustada nende tundemaailma, keda kasvatatakse. Tundeid mõjustatakse tunnetega, see on vana tõde ja siin pole midagi parata, kuigi seejuures ajaloo „teaduslik“ külg võib-olla ehk kannatab veidi.

Vähe oleks sellest, kui näiteks õpetaja klassis sele-taks noortele Kuperjanovi vägitegusid, lugedes üles

kronoloogilises järjekorras lahingud, missuguseist see kangelane võttis osa, kui ta ei püüaks oma kuulajas-konnale lähemalt selgitada olukorda, millises teatud lahing teostus, ja ka seda, mida Kuperjanov tol momen-dil ise elas üle hingeliselt. Muidugi on seda sagedasti vas-tavate andmete puudusel väga raske täita, kuid siis peaks vabadussõja ajalugu käsitleja püüdma ise end seada vastavasse olukorda ja siis selgitama seda, mida ta ise selles olukorras oleks ela-nud läbi.

Isikuil, kes ise pole sõjas olnud, on see muidugi üpris raske ja vastavate käsiraamatute koostamine ja olemasolu osutub seega paratamatuks. Vastasel korral meie nooremale põlvele vabadussõda võib hõlpsasti muutuda terra incognita'ks või paremal juhtumil kui-vaks aineks, mida kuulatakse vastumeelselt ja millest ollakse peatselt tüdinunud.

Lõpuks rahva kasvatamisele vabadussõja ja isa-maalises vaimus aitavad tunduvalt kaasa mälestusmär-gid, missugused sümboliseerivad alaliselt kujutavad eesti rahva parimate poegade saavutusi võideldes vabaduse ja iseseisvuse eest.

Vabadussõja Mälestamise Komitee on võtnud enda-le ülliraskes ülesandes luua mälestusmärgi, mis oleks tähtsaks vanemaiie põlvedele nende püüdeis ja ideaalide tekkimisel. Mõistagi, et komitee suudab vaid siis saa-vutada oma eesmärgi, kui rahvas teda toetab ja oma võimaluste piires aitab kaasa koguda mälestusmärgi ehitamiseks vajalise summa.

NAISKODUKAITSE ÜLESANDEIST

rahvusliku toitlustamise alal

Major J. Org'u avaloeng

Viljandis korraldatud N.-K. massitoitlustamise kursusel. Kokkuvõtte.

Käesolev hetk kohustab meid valgustama n.-k. ülesannete maksimaalseid piire toitlustamise alal. See hetk kohustab esiteks seepärast, et käesolev loeng peetakse naiskodukaitse juhtivamaile tegelasile, ja teiseks, et loeng peetakse isiku poolt, keda tema tagasihoidlikule tegutsemisele vaatamata meie kitsais oludes on hakatud tituleerima „toitlusala spetsiks“. Ärateenimata nimetus küll, kuid siiski kohustav. Iga eriteadlane peab olema suuteline seadma üles oma ala tuleviku arenemise maksimaalsed perspektiivid, väljavaated. Teiselt poolt jälle peab ütleva, et naiskodukaitse on ülemaaline ja suur organisatsioon. Kõik suured organisatsioonid aga selleks, et püsida elujulistena ja arenemisvõimelistena, vajavad suuri sihte. Et naiskodukaitsele juba tema rajamisel on seatud suured sihid, seda näitab tema nimetus — kodukaitse. See nimetus eeldab tahet ja ka võimeid kaitsta oma kodu, oma rahvuslikku omapärasust ja iseolemist. Et just eesti naisel sel alal on täita kandev osa, seda näitab meie rahva senine ajalugu. See kandev, alusmüüri osa nii vaimsel kui materjaalsel alal jäägu talle ka tulevikus. Kui võtame meie iseolemise materjaalse ala, siis sel on kolm tähtsamat külge: toitmine, riie- tus ja korter. Neist suurima ulatusega on esimene — toitmine. Toitmisel on otsustav mõju rahvuslikule tervisele, teguvõimele, rahva tulevatele põlvedele ja isegi rahvuslikule mentaliteedile, rahvuse hingelaadile.

Et manada esile toitmise mõju tema põhiolemuses, selleks kannan ette ühe väljavõtte kuulsa šveitsi arsti dr. Bircher-Benneri teosest (Grundzüge der Ernährungstherapie). Selle sügava pilguga arsti ja vaimukaime toitlusuurija vaated oma põhiolemuses on geniaalselt õiged. Selle arsti vaated on tähelepanuvääri- vad juba seetõttu, et ta on loonud sügavaima teooria toidu toitva printsiibi põhiolemuse kohta. Bircher-Benneri järgi nimelt toitev osa, printsiip, meie toidus oma põhiolemuses kujutab enesest keemiliseks elu- energiaks ümbermoodustatud päikese valgust. Kuuleme siis, mis see sügava pilguga arst kirjutab toitmise mõju kohta:

„Nagu valguse heleduski järjest suureneb kiirgava keha temperatuuri tõusuga, nii on tingitud ka bioloogiliste energialiikide intensiivsus keemilise energia tugevusest ja see kasvab toidupotentsiaali tõusmisega, alates tontlikust hämarusest kuni pimestava kiirguseni, või jälle — vastupidisel juhtumil — langeb.

Madala potentsiaaliga toidu puhul organismi energia vool suubuva jõe raugenud voolusena liigub vaevu, ta säng mudastub ja võime jätab palju soovida. See ilmneb kõigepealt üldises enesetundes: väsimus, töö-

himu puudumine, mõtlemise raskus, mõistuse ähmanemine; siis orgaanide tegevuse takistused: verering- voolu, neerude erituse, naha tegevuse, hingamisvõime, seedimiselundite ja vegetatiivse närvikava oma. On need takistused kestnud juba paraja aja, siis võivad tekkida keha energia voolu korraldavate seadeldiste — sisemise nõristuse näärmete (kilpnääre, ajukäbi, neerulisa) — rikked, või jälle haarab keha mingi hä- daväljapääsu, nagu on: rasvumine, samuti šlakkide sa- destumine kroonilise reumatismi, umbjooksva ja suhk- ruhaiguse puhul. Viimaseina nimetatud haigusi iseloo- mustab keha võimetus energeetilist materjaali ära ka- sutada. See jääb ühel juhtumil kehasse paigale (ras- vumine), teisel juhtumil eritatakse kasutamata (suhk- ruhaigus). Kolmandal juhtumil (reumatism, umb- jooksva) jääb toimetamata osa elule tarvilikust tööst — ainete vahetuse jätiste väljaheitmine — nii et ära- kasutatud ollused jäävad kudedesse ja sünnitavad hä- dasid.

Lõpuks seltsivad neile rikkeile ka orgaanide rikked ja halvenemised: arteriosklerooos (rahvalikult — vere- soonte lupjumine), maksa ja neeru kiprumised, närvi- kava orgaanilised rikked (kuivad ja halvatused). Ri- kete edenemisega nõrgeneb endastmõistetavalt järjest ka keha vastupanujõud toksilisile (kehas sündivaist mürgitusist) ja bakteriaalile (pisilast) kahjureile.

Ümberpöörduvalt võime kujutella endale ka, et kõr- geima potentsiaaliga toit annab kehale kõrgeima soo- ritamisvõime. Energiavool rajab hooga endale teed, reguleerivad seadeldised täidavad oma ülesande mäng- leva kergusega ja takistusteta. Kõige väiksema ener- giahulgaga sooritatakse kõige suurema bioloogilise töö hulk. Orgaanidel ei tule end asjata vaevata liigsete ja raugenud massidega: nad täidavad oma päevatöö li- bedasti ja takistusteta. Tervisliku olemise enesetunne ei tumestu keha energia voolust ja normaalseks jäävad uii vägivaldsete välismõjude tasakaalustamise võime kui ka vastupanuvõime toksilisile ja bakteriaalile kahjureile.“

Sellest väljavõttest selgub küllalt kujukalt toit- mise mõju inimese enesetundele, teguvõimele ja tervi- sele. Et toitmisel on otsustav mõju ka järeltulevate põlvede tervisele ja võimele, selleks olgu toodud teine teaduslik näide. Saksa arst ja tegelik toitlusuurija dr. Karl Röse Saksamaal isiklikult vaadates läbi 15942 kaitsevääkohustusealist noormeest leidis, et õllepruu- lid ja lihunikud omasid harilikult parima tervise ja andsid suurima % kaitsevääteenistusse kõlvulisi (76% ja 69%), kuna õllepruulide ja lihunike pojad olid nige- laima terviseга, omasid nõrgima kehaehituse ja and-

Naiskodukaitse elust Viljandis

Möödunud 1933./34. tegevusaasta oli n.-k. elus Viljandis väga edukas. Arendati kõiki n.-k. tegevusalasid. Oldi abiks k.-l. Viljandi linna malevkonnale kõikides ta ettevõtetes loterii-allegrii korraldamisel, üleriikliku k.-l. loterii pileтите müümisel, einelaudade, toitlustuspunktide korraldamisel, sanitaarabi andmisel kõigil vajalistel juhtumel. Praegu on käimas k.-l. käesidemetete ja suvibluiside õmblemine.

Kuna Sakalamaa maleva juures ei asu erilist n.-k. jaoskonda, siis on Viljandi linna jaoskond, kui vaja, alati aidanud kaasa ka malevate toitlustamise ja muudel korraldustel, kus vajati n.-k. kaasabi.

Ka teistele organisatsioonidele on aidatud kaasa. Erilisel heameelel mäletab n.-k. võimalust aidata kaasa toitlustamisel 6. aug. Viljandis korraldatud Vabadusristi Vendade aastapäeval. Samal päeval toimus Viljandis vabadussõja kangelase kapt. A. Irve mälestussamba avamine, mispuhul jaoskonna koor esines ettekannetega.

Ühisabi kohaliku komitee tööst võttis osa 2 n.-k. esindajat, getudeses toitlustuspunkti ja töökodade kontrollijaina.

Jaoskonna koor esines korduvalt teiste organisatsioonide toetuseks, kirikus ja aktustel (ülemjuhataja härra kindral Laidoneri 50. sünnipäeva aktusel, härra riigivanema 60. sünnipäeva aktusel, vabariigi aastapäeva aktusel, vaimse kultuuri päevade puhul korraldatud eesti helitööde õhtul ja mujal).

1. nov. korraldati kontsert-jumalateenistus. Jutlustas naisõpetaja pr. Treu. 3. jaan. korraldati koos k.-l. malevkonnaga palvejumalateenistus vabadussõjas langenute ühiskalmistul. Aegsasti puhastati kalmistu lumest ja kaunistati kuuseokstega. Ilma pimenedes süüdati igale hauale küünal. Tulise vööna paistis küünalde rida viljandlasile — elava manitsusena jääda igavesti truuks aadetele ja püüetele, mis töid Eestile iseisivsuse. Täpselt kell 6 liikus kaitsemaleva maja eest mööda peagu kilomeetripikkune kaitseliitlaste ja n.-k. liikmete tõrvikutega rongkäik, eesotsas orkestriga. Avarad mäenõlvakud Pauluse kiriku, Viljandi lossi ja kalmistu ümber ei suutnud mahutada kõiki viljandlasi, kes kogunenud sel päeval austavalt mälestama vabadussõja kangelasi.

8. veebr. korraldas Viljandi n.-k. koos teiste Viljandi naisorganisatsioonidega meie suurima naisheliilooja Miina Hermani 70. sünnipäeva puhul auõhtu. Ka saadeti kaheliikmeline deputatsioon Tartu andma juubilarile üle auaadressi.

Sidemetete loomiseks teiste n.-k. jaoskondadega korraldas jaoskond külaskäigu Suure-Kõpu jaoskonnale.

Ka Öisu jaoskonda külastati ringkonna aastapäeva puhul.

Liikmeskonna arendamiseks korraldati külma laua toitute valmistamise, sissekeedu- ja riiete õmblemise kursused. Põllumajanduslikul näitusel esineti konservide ja käsitööde väljapanekutega. Kogu talve töötas osa võtta soovijaile tervishoidliku võimlemise kursus. Praegu töötab rütmilise võimlemise ja rahvatantsude rühm.

Eriti edukalt ja hoogsalt töötab 40-liikmeline laulukoor energilise pr. M. Pääsukese juhatusel. Oma liikmeile, kaitseliitlastele ja perekondadele korraldati jõulupuu ja kolm perekonnaõhtut.

N. K. Viljandi linna jaoskonna laulukoor

Surma läbi lahkunud toitlusosakonna vanema abi pr. E. Tüütsi viimsele teekonnale saatma tuli kogu jaoskond, avaldades sellega oma lugupidamist kadunule.

Jaoskonna rahaline läbikäik oli Kr. 1000. Aasta lõpul oli raha kassas Kr. 200.—.

Jaoskonda juhtis energiline, ennastsalgavalt kohusetruu esinaine pr. M. Maks. Juhatuse liikmed olid prd: A. Rühka, A. Siimon, A. Eisenberg, H. Jaakson ja H. Lauri. Osakondi juhtisid: pr. E. Kool — toitlusosakonda; pr. E. Roosmann — sanitaarosakonda; prl. T. Sõrmus — laulukoori; prl. J. Urbel — kehalist kasvatust.

Haruldane üksmeel ja distsipliinitunne on n.-k. Viljandi jaoskonna alatisteks voorusteks — on tagatiseks jaoskonna edukaks tööks kodukaitsjaina sõna õilsaimas mõttes.

—ar.

sid madalaima kaitsevõimega kolvuliste % (õllepruulide pojad — 43,3% ja lihunikute pojad 38,1%!).

Rõse peab tõendatuks, et ühekülgne lihasöömine mõjub järeltulevale soole niisama hävitavalt kui alatine õllejoominegi. Et toiduharjumusil ja -harrastusil on otsustav mõju ka üksiku isiku vaimulaadile ja maailmasuhtumisele ning isegi rahvuslikule mentaliteedile, vaimu omapärale, see juba kuuldu põhjal ei tohiks olla enam üllatav ega ebatõenäoline. Ühekülgne, madala väärtusega toidu juures (hapeteküllase, valgurohke ja vähese komplektiaine sisaldavusega toit) inimese organism saastub. Tema enesetunne seetõttu kõigub

alati hirmu ja võimu affektide vahel. Tema füüsiline ja hingeline seisukord sarnaneb vedurile, mille aurupinge on paisutatud hädaventili sisemisemiseni. Ja meie tunneme terveid rahvaid, kelle mentaliteet liigub alatise võimupsühhoosi tähe all. Kujukamaks näiteks on saksa rahvas. See on rahvas, kes juba rooma võimu aegadel oli kuulnud oma hea singivalmistamise oskuse, oma metssea liha ja oma õlle valmistamisega. See on rahvas, keda mitte asjata pole sõimatud „vorst-maakreiks“. Ka okupatsiooniajal tutvustasid sakslased meile end küllalt meelega võimule peki, või ja munade nõudjaina.

Saksa rahva mentaliteedi olemuse esile manamiseks jätkub, kui tuleme meele tema rahvuseepost, Nibelungide laulu, kuidas seal õilis Siegfried peab langema võimu ja mõju ahnitseva klike, kuningas Güntheri „vendluskonna“, ohvriks. Sakslase olemuse kehastuseks on Hagen. Sama Hageni vaim kannab saksust ka ta ajaloo päevil. Kujukamalt väljendus see maailmasõjaajal ja käesoleval ajal Hitleri „rahvaliidkumises“.

Kardan, et ka meil on märke sellest, kuidas võimu psühhoos kujuneb „rahvaliidkumise“ ajuteguriks, kus võimuhaaramine ei ole enam abinõuks ideaalide teostamisel, vaid sihiks omaette. Kas ka siin ei ole suuna määrajaiks „saastunud inimesed“? . . . Jäägu need mõttemõlgutused veel otsustamata; vaatame, mida näitab tulevik.

lgatahes on meil suur oht sattuda Lääne toitluskultuuri halbade mõjude alla. Seda seepärast, et meie oleviku ja tuleviku sidemed minevikuga on ohtlikul kombel halvatud, lõhki kärjstatud. Ka Eesti kaaspõlve naise side tema esiemadega on halvatud. Et meie esiemad toitluse alal on tegutsenud hästi, seda näitab meie rahva kehaline ja vaimne tervis. Eestlaste kõlvuliste noormeeste % on kõrgeimaid maailmas. See annab tunnistuse rahva heast tervisest. Et eesti mentaliteet oma põhiolemuses on terve, seda tunnistab meie rahva suur visadus püsida ka kõige raskemais tingimuses ja hoogus arenemisvõime lahedamail aegadel.

Teile ei peaks seepärast tunduma üllatusena, kui ma ütlen, et eesti naise intuiitvne looming toitlusalal on seni üllatav oma saavutuste poolest. Tänu eesti emale, rahval on olemas terved toiduharjumused ja terve rida meistersaavutusi rahvuslike toitute alal.

Näitena toome siin kõigepealt meie kuulsaima rahvusliku toidu — kama. Selle sünnimaa on Sakala. Alles viimase aja toitmiseõpetus teab öelda, et teraviljade valk on puudulik, nende segude oma aga juba täiuslikum ja täisväärtuslikuks muutub see alles piimavalgu lisamisega. Alles nüüd, viimasel ajal, toitmiseõpetus on uurinud välja, et kaunviljade raskelomastatava valgu hõlpsamaks omastamiseks inimkeha poolt on tarvis kaunviljad (herned, oad) kas lasta minna idanema või neid enne keeta ja siis kuivatada, küpsetada. Seda kõike eesti naine on intuiitvult aimanud juba ammu ajast, sest kama sündimine on palju vanem kui ülaltoodud tõdede avastamine.

Teine näide: Sakalamaa kartuli-rukkileib, eesti emade looming. Alles nüüd võime teaduslikult ära näidata, kuidas kartuli lisamine täiendab rukkijahu puudulikku valku ning tasakaalustab rukkileiva liig rohket mineraalhapete ülekaalu. Eesti naine aimas seda palju varem.

Võtame kalja, roka ja naeriste tarvitamise vanal ajal (näide Vanapagana ja Hansu lugudest, naeriste ja nisu kasvatamine millest selgub, et naerid vanasti

olid rahvuslikuks toiduks). Nende au sees püsimine ajal, kus kartulit veel ei tuntud, seda kartulit, mis praegusel ajal kujutab meie toidu mineraalaluste peamist kandjat, näitab, et eesti naisel polnud tundmata uusimad reeglid toitmiseõpetuse alal, mis rõhutavad toidu mineraalaluste ülekaalu tähtsust.

Eesti naine peamiselt teraviljatoidu juures, mis olude sunnil oli tarvitusel vanal ajal, oskas ilma uue- maa ja teadusliku ettevalmistuseta mineraalhapete ülekaaluga teraviljadest meelitada välja nende mineraalaluste reservi, kasutades põhimõtet, mida vaid uuel ajal teatakse. Nimelt on mineraalalused õrnemad ja leotamisel juba leiges vees rikkalikult sulavad välja (taari valmistamine). Samuti ka seda, et piima mineraalaluste peamine mass peitub just piimavees, teadis eesti naine (vanade eestlaste roka valmistamine).

Nii võiksime tuua veel terve rea näiteid meie esiemade võrratust tarkusest ja hoolest rahva tervise ja tugevuse kasvatamisel ja säilitamisel meisterlike toitute ja õigesti suunatud toiduharjumuste abil. Seda on tarvis tunda ja hinnata, niisama kui seda, et meie rahva raskeimal surve ajal kogu rahvuslik iseolemine oli suuteline redutseerima end vaid lüürilisesse rahvalauludesse, mille kandjateks ja sünnitajateks olid eesti naised. Ka teil, eesti naiste parim osa, tuleb edasi etendada meie tublide esiemade osa, kuigi hoopis teistes, lahedamais oludes, seega siis ka edukamalt. Kuidas suudate seda parimini? Kas vaadates põlgu-sega ja halvaks panevalt oma esiemade tööle või võt-tega sealte nende head eeskujuks?

Meid on haaramas suurtööstusliku Lääne kahjulike mõjude oht. Püülide ja teiste rafineeritud toiduainete, alaväärtuslike konservide levimine, halva leiva vabrikuline valmistamine ja palju teisi pahesid — need on selle ohu tunnistajad. Läänes nende tagajärgedena tuntakse: vähimatõve kohutavat tõusu, kroonilist kõhukinniolekut ja palju teisi, peamiselt toitmise tingitud, pahesid. Need hakkavad end ilmutama ka meil. Neile mõjuvalt vastu astuda suudab vaid teadlik eesti naine.

Teie ees on lai tegevusväli. Laste toitmine, kodune toitmine, koolialiste toitmine, igasugused hädaabitoitlustamised ja lõpuks sõjalised ning sõjaaegsed toitlustamised. Teie teadlik suhtumine peab ulatuma mõju avaldama kogu rahvamajanduselegi toitlusalal. Isegi alkoholismi vastu võitlemisesse teie suhtumine peab tooma uue suuna. On ju vastuvaidlematu tõsiasi, et joomatõbi on tihedaimalt seotud söömatoõvega. Siin koduse toitlustamise reformeerimine osutub kahtlemata tõhusamaks kui verevaene kõnede propaganda.

Juba see lühike loetelu näitab teie ülesannete ja kohustuste kaugeleulatuvaid sihtjooni. Teie säravaist silmist ma näen, et see teid ei kohuta, vaid kisub kaasa, vaimustab ja tiivustab teie julget tahtmist.

LINN JA MAAL

LINNAD MAARAHVA ÕIGUSI KAITSMAS

Pärast Eestimaa vallutamist sakslaste poolt elasid kohalikes linnades peamiselt muulased. Kuid teo- ja pärisorjuse ajal paisub eestlaste juurevool linnadesse sedavõrd suureks, et maa aadlikud on sunnitud kogu oma võimu ja osavust appi võtma, et takistada maarahva väljarändamist linnadesse. Vaatleme lähemalt neid sotsiaal-poliitilisi põhjusi, mis tingisid sääraseid väljarändamisi.

Adam Smith on ütelnud kord: „Vaatomata sellele, mida kõik inimese kergemeelsusest ja püsimatusest ei räägita, näib siiski, et suurimat raskust sünnitab talle paigast nihkumine.“ Kuid ometi teame ajaloost, et sellest suurimast raskusest on saadud üle. On üksikult kui ka suurtes hulkades end nihutatud paigast ja väga kaugele oma kodukohast. On olnud rahvaste rändamisi sugukondade viisi, samuti ka massilisi väljarändamisi teatavaist kohtadest. Kus aga on märgata elukohade mahajätmissi ja uute elamisvõimaluste otsimisi, seal on ka selleks sundivad põhjused.

On tavaline nähtus, et mõjuvaimaiks tegureiks, mis sunnivad inimesi oma elukohti maha jätma, on halvad elutingimused, peamiselt majanduslikud ja sotsiaalsed.

Hulgalisi kohtade mahajätmissi võime märgata Eesti talupoegade juures XV sajandi alul, seepärast ei ole vast huvituseta jälgida neid põhjusi, mis neid selleks sundisid. Me teame, et kui sakslased vallutasid Eestimaa, ei langenud päriselanikud, kohalikud talupojad, mitte kohe pärisorjusesse. Nad kaotasid küll poliitilise vabaduse, kuid isiklik vabadus jäi neile alles. Sakslased püüdsid neid koormata peamiselt maksudega ja mõisale teo tegemisega. Pärisorjaks, mõisniku eramanduseks, muutus ta nõnda-nimetatud glebae adscriptio (sundmaisuse) sisseseadmiseiga. Nüüd ei olnud talupojal enam liikumisvõimalust. Ta oli seotud maa külge, mis mõisnik talle kätte andis.

Paralleelselt sunniasumisega arenes ka pärisorjus, mis XV sajandi lõpuks täieliselt välja kujunes. Sundmaisust kui ka pärisorjust soodustasid kaks tähtsat tegurit: mõisniku mõjuvõimu suurenemine poliitilisel alal ja mõisa majapidamise laienemine majanduslikul alal. Ülalöeldu kujukaks näiteks oleks jüriöö-mäss, mis algas Harjus 1343. Daani kuningas andis Virus ja Harjus mõisnikele suurema võimu kui teistes Liivi osades ja selle tagajärg oli, et mõisnikud tegid talupoja elu hoopis võimatuks, kes meeleheitel aetuna algas Eesti ajaloos kuulsat vabaduse võitlust. Omavahelised võitlused ordumeistrite, piiskoppide ja kõrgemate maahärrade vahel aiva nõrgestasid neid ja mängisid järjest suurema võimu mõisniku kätte. XIV sajandi lõpul terava kokkupõrke järele piiskoppide ja ordumeistrite vahel oli

sunnitud kõrgem ordumeister K. von Jungingen kinnitama Viru ja Harju rüütelkonna tähtsaid eesõigusi. Mõni aastakümend hiljem kordus sama nähtus Liivimaal. Suuremad õigused mõisnikule töid aga kaasa suurema viletsuse talupoegadele. Mõisnik nõudis ikka suuremaid andameid talupojalt ja suurendas ka teorjuse iket. Harjus, Virus ja piiskopkondades oli ka kohtuvõim rüütelkonna käes. Seal kujunes asi nii, et mõisnik oli seaduseandja, kohtumõistja ja ka otsuste täitja. Milliseks talupoja seisukord selle tagajärjel kujunes, loeme Pühavaimu kiriku õpetaja B. Russovi kroonikast. „Ja nii toredasti kui aadlikkudel Liivimaal kõik eesõigused käes olid, nii vilets oli talupoegade lugu siin maal kohtu ja õiguse poolest, sest vaesel talupojal ei olnud mitte enam õigust kui tema junkur ehk foogt aga ise tahtis, ja vaene mees ei tohtinud ühegi kõrge ülemuse ees ühegi vägivalla ega ülemäära pärast kaevata. Ja kui talupoeg oma naisega suri ja lapsed järele jäid, siis võeti lapsed nõnda eestkostmise alla, et kõik, mis vanematest järele on jäänud, mõisa võeti ja lapsed pidid alasti ja paljalt junkru tuleasemele minema või linnades kerjama ja oma vanemate varandusest täiesti ilma jääma. Ja kõik, mis vaesel talupojal oli, see ei olnud mitte tema, vaid ta isanda võimuses. Ja kui mõni talupoeg veidi kurja oli teinud, siis ta võeti ilma armuta ja vastu iga inimlikku tundmust oma junkru ehk maafuogti poolt, keda siin maasulaseks hüütakse, paljaks ja pekseti pikkade teravate vitsadega, tema vanusest hoolimata. Ja ükski talupoeg ei pääsnud sellest hoolimatust vägivallast mööda, ehk olgu siis, et ta oli rikas ja ennast igal ajal maksu ja kingitustega võis vabastada. Ka oli aadlikke, kes oma vaeseid talupoegi ja alamaid koerte ja hurtade vastu vahetasid. (Leetbergi tõlge). Nii kirjeldab kaasagne oma kuulsas kroonikas talupoja seisukorda 15. sajandil.

Talupoja viletsa seisukorra kasvamine ja mõisniku võimu ja ühes sellega ka isu suurenemine oli tingitud õige mitmest asjaolust. On teada, et läänimehed pärast Eestimaa vallutamist asusid siia võrdlemisi hõredalt oma mõisaid sisse seadma ja neist tulusid saama. Neil jätkus esialgu maksudest, millega koormati maa päriselanikke. Kuid juba XIV sajandil tuleb pööre. Hakatakse suure hooga mõisaid sisse seadma, et mõisamajapidamisest hankida lississetulekuid. Põhjuseks oli elumõnuste taotlemine, milleks andsid eeskujutöö käsitöö ja kaubandusega rikkaks läinud linnakodanikud, ja — teisest küljest — rahaväärtuse langemine.

Neil oli tõusev vajadus raha järele, kuid rahaväärtuse langemine lõi iseendast juba olukorra, et läänimees enam ei rahuldunud talupoegadelt saadud anda-

mittega. Oli tarvis tösta sissetulekuid. Selleks oli iga abinõu hea. Talupoegadelt saadavaid andameid püüti viimse võimaluseni suurendada, ja kui sellest ei jatkunud, otsiti teisi teid. Võõrandati ja köideti mõisate külge talupoegade poolt ülesharitud maid ja talupojad asetati uudismaadele. Ühtlasi kasvas ka muidugi teoorjus, mis hakkas juba kujunema välja pärisorjuseks. Kuid sellest ei piisanud. Et juure saada uut tööjõudu, asutati laialdaselt ainasjala (Einfüßling) kohti. Säärane koht oli vähem kui adramaa. Kui talunik oli sunnitud oma teopäevad mõisale tegema hobusega, siis ainasjala krundi pidaja kohustuseks olid ainult jalapäevad. Tolleaegsete majanduslike vahendite äärmise piiratuse tõttu oli ainasjala kohtade asutamine märksa lihtsam ja pealeselle oli ta ka mõisnikele kasulik. Et ainasjalg oma majapidamiseks tööjõudu vajas vähem kui täistalunik, oli ta võimekam teopäevade tegemisel mõisale. Kuid seepärast oli ta aineline seisukord ka veel viletsam kui talunikul.

XV sajandi teoorjuse suurenemisega, katku, ikalduste ja sõdadega on olnud rängimaid katsumisaegu Eesti talurahvale. Kisendav häda ja viletsus oli sedavõrd silmatorkav, et juba ordumeister oli sunnitud läänimeeste ja oma ametnike tähelepanu juhtima sellele, et talupoegade seisukorda ülemäära ei raskendataks. Kõrgemeister K. von Erlichshausen võtab Liivi ordu põhimäärusesse järgmise punkti: „Samuti peab meister hoolitsema ja oma käsknikke juhatama, et nende valitsejad talupoegi ülemääraselt ja raskelt korra ja õiguse vastu ei koormaks, sest et sellest ainult kahju ja hukatus meie maale ei sünni, vaid ka suured rasked kaebused ja Jumala karistus meile kõigile võib tõusta.“ 1482. a. Karksi lähedale kokkutulnud rüütelkonna ja läänimeeste esindajad peavad resigneeruvalt ännitama: „Ei sünni siin mingeid muutusi... peab maa hoopis mitesakslikuks ehk paganlikuks jälle saama.“ Sedavõrd oli maa ja rahvas laastatud, et ahnel rüütelkonnal ega läänimeestel siin enam midagi peale hakata ei olnud. Kuid juba siin tõsteti hääli, et liig rasked maksukoormad ja kohustused sunnivad neid mõisnike suhtes olema ebatruud ja oma elamiskohtadest ära jooksuma. Ja tõepoolest talupidajal ei jäänud muud üle kui jätta oma seegi vilets kodu, tihti koguni naine ja lapsed, ja põgeneda. Kuid säärane tegurviis puudutas kõigepealt mõisniku, talupoja peremehe, huve. Tema jäi üha vähemaks maksumaksjaid ja teotegijaid. Teisest küljest oli ta kahjulik ka maa poliitilisele organisatsioonile, vähendades selle kaitsevõimet ja maahärradel maksusaamist. Seepärast pidas ordumeister ühes läänimeestega kindlat võitlust talupoegade põgenemise vastu. Talupojal oli kolm võimalust põgenemiseks: linn, teine mõisnik ja välismaa. Esialgu püüti võidelda põgenemiste vastu kombeõiguse põhjal, kuid säärane eraviisiline võitlus osutus varsti mitte küllalt mõjuvaks abinõuks talupoegade hulgaliste põgenemiste vastu. Nii leiame, et juba 1442. aastal saksa ordu ja Poola kuninga vahel sõlmiti leping, mis kohustas mõlemad lepinguosalisi välja andma omanikele põgenenud talupoegi. Kuid palju laiemaks kujunes talupoegade põgenemine kodumaa piirides ja ühtlasi läks ka

võitlus selle vastu üha ägedamaks. Juba 1424. aastal määras Valga maapäev: „Inimeste eest, kes ühe isanda alt teise alla lähevad ja mitte sõjavangid ja ka mitte kaela- ega käekohtu poolt süüdi pole mõistetud, kui nad aga võlgu on ja neid tagasi nõutakse, tuleb nende eest vastutada ja nende tõeks tehtud võlad ära maksa või jälle tulevad need inimesed välja anda vana kombe järgi.“ Kuid „vana komme“ aitas vähe suureneva talupoegade põgenemise vastu. Leiti tarviliseks kindlakujuline seadus välja kuulutada jooksikute vastu võitlemiseks. Üks esimestest, mis on säilinud, kuulub XV sajandi keskpaika ja kannab kokkuleppe iseloomu, sõlmitud Tartu piiskopi Bartholomäus Savijerve, Kärkna kloostri ülema ja kohaliku piiskopkonna rüütelkonna vahel. Toome lühidalt selle kokkuleppe sisu: Kui omanik, kellelt talupoeg on ära jooksnud, nõuab teda tagasi, siis on kohustatud see, kelle juure ta jooksis, teda tagasi andma. Ei saa ta seda kohe teha, siis peab see sündima vähemalt kaheksa päeva jooksul. On aga jooksik edasi põgenenud, siis peab see, kellelt teda nõuti, tõendama, et tema ei ole jooksikut vastu võtnud ega teda ka pärast nõudmise kättesaamist hoiatanud ega kõrvale toimetanud. Kui aga vastuvõtja ei taha jooksikut välja anda, siis on nõudjal õigus haagikohtuniku poole pöörduda ja see annab kostjale 14-päevase tähtaja põgeneja väljaandmiseks. Kui seda siiski aga ei sünni, on kohtunik sunnitud ise põgenejad omanikule välja andma. On see mõningail põhjusil võimatu, peab kohtunik kostjalt võtma niisama palju ja samas väärtuses talupoegi ühes maaga ja andma need nõudja valitsemisse niikauaks kuni nende vahel on saavutatud kokkulepe. Ühtlasi suurendati järjest haagikohtunike arvu, kellede peamiseks ülesandeks oli lahendada põgenenud talupoegade tüliküsimuse asju. XVI sajandi alul seati nad sisse ka ordumaa üksikuis eriosades. Samal ajal täiendati seadus „talupoegadest jooksikute vastu. Kolm neist kuulub 16. sajandi esimese poole ja viimane, orduaegne, on pärit 1554. a. Siisult on nad enam-vähem kõik sarnased ülaltoodule, ainult väheolulisi täiendusi on juure tulnud.

Kõik need seadused olid sihitud põgenejate vastu, kes rändasid ühe mõisniku juurest teise juure, kuid neid, kes linnadesse põgenesid, oli juba raskem kätte saada. Ja linnad olid tähtsamad elupaigad põgenenud talupoegadele. Läänimehed ja ordu käsknikud püüdsid ka linnu sundida neid seadusi täitma ning sel ajal arenes õige omapärane võitlus sotsiaalsete vahetõrgete arenemise ajaloos, mis pakub huvi üksikasjalisemaks vaatlemiseks.

Keskajal olid linnad teravas vastuolus maa aristokraatiaga igal pool. Neil olid täitsa erinevad põhilised, nii sotsiaalsed kui ka poliitilised, õiguslikud kui ka majanduslikud. Linn oli vabamate eluvormide arendaja ning samal ajal kaubanduse ja tööstuse keskoht. Oma arenemises vajas ta inimeste juurevoolu, seepärast juba enese huvides ta oli sunnitud kaitsma põgenikke, kes otsisid varju linnas. Keskajal oli laialt tarvitusel lööklause: „Linna õhk teeb vabaks!“ Seda vabadust kaitsesid ka tõepoolest linnad mitte küll üldise vabaduse põhimõtte nimel, vaid põhjusil, et ühisel

jõul end maksma panna vaenuliste välisvõimude vastu ja tõrjuda tagasi kõik välispoolt tulevad linna õiguste ja vabaduste kitsendamise katsed. Võitlus talupoegade vabaduse eest sai seega nende enesekaitseks ja oma mõjuvõimu laiendamise ettevõtteks võimsate läänimeeste vastu maal. Et saada selgemat pilti, siis piirdume ainult Tallinna linnaga ja sedagi 15. sajandi lõpu ja 16. sajandi esimese poolega, sest tollest ajast on säilinud kõige rohkem teateid. Toome kaks huvitavamat juhtumit 15. sajandi lõpust. Kohalik kroonika (Beiträge z. Kunde Est-, L- u. Kurlands) kirjutab, et 1487. a. sündis järgmine juhtum: „Samal ajal oli siin üks aadlik, nimega Odert Hastfer. See võttis kinni ühe oma talupoja ning viis ta oma majja, hoidis teda seal öö läbi seotult ning tahtis teda nii vägivaldselt linna kohtupiirkonnast välja viia. Sellest said aga mitterakslased haisu ninna, kogusid end hulgaks kokku ja pidasid Viruvärvavas vahti. Kui tema (Hastfer) seda märkas, kihutas ta Karja värava poole ja tahtis seal kaudu välja pääseda. Seal olid jälle mitterakslased ees, nii et ta kihutas Sepa värava poole ja tahtis täie hooga seal kaudu välja saada; mitterakslased aga andsid talle seal tublisti naha peale ja võtsid temalt mehe käest. Nii jääb see sellega; kelle käes, selle oma...“

Käesoleval juhtumil on silmatorkav see üksmeel, mis valitses linna põgenenud eestlaste vahel. Neil ei puudunud julgus ega uhkustunne, et ennast sirgu ajada ning maksma panna ja hädasoleva kaaslase eest välja astuda. Kas sel vahejuhtumil ka mingisuguseid tagajärgi oli, sellest puuduvad teated. Kaugelt keerulisemaks kujuneb teine vahejuhtum, millest kõneleb sama kroonika.

Aastal 1497 püüdis Harju mõisnik Hans von Rosen ühe oma ärajoosnud talupoja kinni välispool linna müüre, kuid linna maa-alal. Kinnipüütu jooksis varsti jälle ära. Mõisnik tabas teda uuesti, sealjuures teda mõõgaga haavates. H. v. Rosen tahtis talupoja vangistada, kuid lossikomtuur ei tulnud vastu mõisniku soovile ja ta oli sunnitud teda mõisa viima. Mõni aeg hiljem tabas sama mõisnik teise talupoja linna piirides, kelle uus lossikomtuur mõisniku soovil heitis vangitorni. Seda ei kannatanud linna raat. Ta saatis ordumeistrile ägeda protestkirja sündinud vägivalda pärast ja nõudis talupoja vabastamist. Ordumeister vastas, et talupoeg peab seni olema vangis, kuni tema sõidab Tallinna linnalt võtma ustavusvannet, ning siis lahendatakse tüliküsimus mõlemate poolte juuresolekul. Raat ei nõustunud sellega, vaid saatis oma esindajad Ruhja õigust nõudma. Et ta seda ei teinud mitte üldise vabaduse idee pärast, vaid puht-elupoliitilistel kaalutlustel, paistab nende eneste sõnadest: „See on sündinud nüüd ühe mitterakslasega, selle järele võib see sündida sakslasega.“ Raadi nõudmine rahuldati, kuid sellega ei olnud veel vahejuhtum lõpetatud.

Hans von Rosenil, kui linna õiguste rikkujal, ei olnud enam linna ilmumisel kindlustatud isiklik julgeolek. Kuid tolleaegse kombeõiguse järgi võis ta linna tulla ühes ordumeistriga, sellele jalgsi järgnedes. Säärast juhust tahtis kasutada ka H. v. Rosen. Kui

ordumeister Plettenberg 1500. aastal pidi Tallinna tulema linnalt võtma ustavusvannet, tahtis ka Rosen pääseda linna. Sellest sai aegsasti teada raat. Vana kombe järgi saadeti ordumeistrile Vaidu mõisa vastu üks bürgermeister ja üks raadi liige, kuid käesoleval juhtumil saadeti veel teine saatkond ordumeistrile vastu Albu mõisasse Järvamaal, mis oli vanade kommete vastu. See saatkond pidi ordumeistrile mõju avaldama, et ta ei tooks linna inimesi, kes olid linna seadusi rikkunud. Läbirääkimistel ei olnud tagajärgi ja neid peeti edasi Vaidu mõisas, millest võttis osa ka vastu saadetud bürgermeister. Käsitati põhimõttelist küsimust, kas on mõisnikul õigus linna maa-alal kinni võtta talupoega või mitte. Aadlikud kaebasid pikalt ja laialt, et nende talupojad põgenevad hulganisti linna ja nemad ei saa ju ise maid künda ega ka meist-rile sõtta järgneda, sest neil ei ole talupoegi. Plettenberg oli mõisnike väidetega päri ja tõrkus linna nõudmisi täitmast. Linna esindajad jäid oma alatise seisukoha juure põgenenud talupoegade küsimuses, mida sageli juba enne oli avaldatud. „Talupoegadega on meil samasugune vahekord nagu vanasti meie esivanemail olnud aadlike esivanemate vastu. Juba vanast ajast oli nii: kui keegi talupoeg maalt oma isanda juurest ära jooksnud ning naise, lapse ja põllu maha jätnud, kui teda korda läks tabada, siis oli ta linnast välja kihutatud... Nii olevat ka lastud kõigis kirikuis kuulutada, et keegi neile linnas korterit ega varju ei annaks, mille seest 3 marka trahvi määratud. Vabu sulaseid aga, kes oma isandale midagi võlgu pole ning ka mingit vargust ega muud kelmust pole korda saatnud ning kel ka põldu pole, neid ei ole meie esivanemad kunagi välja annud; nii ei tee ka meie seda.“

Kuna kokkulepet ei saavutatud, pöördusid linna esindajad Tallinna, et paluda abi raadilt. Selle tagajärjeks oli, et sõjariistus linlased läksid vastu ordumeistri saatkonnale. Algasid uuesti läbirääkimised. Tüliküsimus lahendati kohaliku piiskopi osavõtul järgmiselt:

„Võib Tallinna linn oma privileegidega tõeks teha, et kohtuvõim linna piirides on raadi päralt ega kuulu kellelegi muule, siis peab Hans v. Rosen läbi linna ratsutama ja linnale vägivalda eest kahetsust avaldama, ei saada aga linna poolt seda tõeks teha, siis peab ta isand meistri ees kahetsema.“ Ka siin tuli linn, kui mitte just otsekohe, siis vähemalt kaudselt, võitjaks. Aga keerdsõlm ei olnud sellega kaugeltki lahendatud. Eriti ägedat võitlust alustasid Tallinna vastu Harju ja Viru mõisnikud.

Kui aastal 1513 Plettenberg teist korda pidi tulema Tallinna linnalt ustavusvannet võtma, asusid linlased täielisse kaitseisukorda, sest oli karta rüütlite sõjariistus kallaletungi linnale. Plettenbergi vahelesegamise tõttu sõjariistade kokkupõrkeni seekord küll ei läinud, kuid vahekordade paranemist ka ei saavutatud.

Linnadest kõige kangekaelsemal seisukohal põgenenud talupoegade kaitsmisel asus Tallinn. Tema peale tuli ordumeistrile rohkesti kaebusi kõigist maakohadest. Et Plettenberg ise pooldas aadlike seisukohta,

siis võib ütelda, et kogu maa kõrgemad võimud olid Tallinna vastu. Plettenberg püüab siiski tekkinud olukorrast leida väljapääsu ja saadab Tallinna raadile järgmisel aastal manitsuskirja. Kuid sel ei ole vähimatki tagajärge. Selle järele läkitab ta vahekohtunikud Tallinna. Algab uuesti tingimine. Mõisnikud jäävad oma endistele seisukohtadele ja nõuavad kogu linna põgenenud maarahvast tagasi, välja arvatud maata mehed, palgalised või need, kes on juba üle 30 aasta linnas elanud. Vastuväiteks linn esines siin uue argumentidega. Nimelt linna tähtsusega maakaitse alal. Nii-kuinii olevat linnas palju rootslasi ja daanlasi (iga kolmas inimene) ja seepärast oleks soovitav, et linna asuks rohkem pärismaalasi, sest vastasel korral ei saa linn ennast edukalt kaitsta Daani, Rootsi ja Vene riigi vastu. Pikkkade vaidluste järele võetakse mõlemate poolte nõusolekul vastu otsus, mille järgi talunikke-adramaamehi, kes linnas põgenenud, mõisniku ettepanekul, kuid linna kohtuniku nõusolekul võib kinni võtta ja seni vee ja leiva peal hoida, kuni nad vabatahtlikult mõisniku juure tagasi lähevad. On aga möödunud aasta ja „päev“ (s. o. kuus nädalat), on igasugune nõudmine iganenud.

Sel otsusel pidi olema 10-aastane kestus. Praktist tähendust sel kokkuleppel ei olnud. Kaebused põgenenud talupoegade varjamise pärast Tallinna peale kordusid. Ja juba järgmisel aastal Volmari maapäeval kinnitavad Tallinna esindajad, et nemad toimivad ainult oma vana kombeõiguse järgi.

Et mitmekordsed katsed rahuldavaid tagajärgi ei annud, palus vastaspool, s. o. ordumeister ühes rüütelkonnaga, paavsti vahelesegamist. Kohalikke olusid mittetundja ja ettenägelik paavst ei seganud asjasse, vaid andis otsustamise Riia peapiiskopile. Ja see ühes ordumeister Plettenbergiga katsus kõik teha, mis võimalik, et maa aadlike ja linna vahel sobitada kokkulepet. Aga ka seekordne katse ei annud konkreetseid tagajärgi.

Hiljem tõuseb see küsimus järjest päevakorda, kuid ei jõuta lahendusele, mis mõlemaid pooli rahuldaks. Tooksime vahest veel ühe juhtumi, kus linna raat saadab oma esindajad Volmari maapäevale, andes neile järgmised instruksioonid: „Põgenenud päristalupoegade väljaandmise kohta selle maa isandate ja rüütelkondadega soovitud kokkulepet teha ja liitu astuda ei tunnista aulik raat soovitavaks ega heaks, silmas pidades, et pole kindlasti teada, kunas ja missugustel tõelistel põhjustel on sel maal sisse seatud talupoegade pärisorjus ja nende igavesti kestev sulasepõli, nii pole siiski teadmata, et mõned selle maa talupojad, ja eriti Harjus ja Virus, alguses polnud päris omad, vaid olid

vabad ning anti kiidetud õndsas mälestuses (surnud) Daani kuninga poolt ühes maa ja linnadega, mis seal asumas, ilma orjusemärgita vabalt, nagu nad senini olnud, saksa rüütelkule ordule üle. Et see puhastatud pärisorjus pole loomulikku algupära ja seni pole teatavaks saanud ega tõeks tehtud, et see oleks sisse seatud jumaliku või kirjutatud õiguste olulistel põhjustel, oleks aulikul raadil paha ja sündmatu nõus olla säärase kokkulepetega ja liituda vaeste, armetute, mahajäetud inimeste igaveseks rõhumiseks ja raskendamiseks.“ Nagu näeme, ei leppinud linn ainult vormilise küljega, vaid püüdis asja seletada sisuliselt, tõstes üles pärisorjuse õigusliku põhjenduse, mis alles XVIII sajandil ja XIX sajandi alul sai tähtsaimaks võitluse argumentiks talurahva vabaduse eest võitlejail.

Varsti pärast Plettenbergi surma juhtus järgmine intsident, nagu kohalik kroonika seda kirjeldab. Riisipere mõisnik Johann von Uexküll oli tabanud oma ärajoosnud talupoja linna territooriumil. Ta võtnud ta kinni, viinud lähedal olevasse majja ja pärast peksmist ja piinamist lasknud jalad tal paku panna. Hoidnud öö otsa väljas külma ilmaga ja järgmisel päeval peksnud talupoega puuhaluga vastu külmanud jalataldu ja pärast pähe lüües tapnud ta hoopis ära. Tapetu vend ja lähemad sugulased areteerinud mõisniku ja toimeetanud ta linna kohtuniku ette. See mõistnud aadliku surma. Külk pakkunud von Uexküll lunastusrahaks linna seekidele terve küla ühes maa ja inimestega, hulga rukkeid ja linnale 1000 marka, kuid see kõik ei aidanud. Otsus viidi täide. „Saagu rikas sedasama, mis vaene,“ ütleb kroonika.

Nii näeme, et võitlus oli äge ja linn ei põrganud tagasi äärmiste abinõude eest, et oma õigusi panna maksma.

Jälgides toleaegseid kroonikaid näeme, et võitlus kestis edasi kogu saksa orduriigi aja, ulatudes isegi rootsi aega. Pärastpoole ei olnud ta vast ainult nii ägedaloomuline ja rikas intsidentidest kui XV sajandil ja XVI sajandi esimesel poolel, sest tol ajal oli maarahva orjusepõli kõige raskem ja sellega ka põgenejad rohkem.

Kuid sellest hoolimata kestis maarahva linna asumine edasi, sest maal, mõisniku võimu all, oli häda ja viletsust siiski sedavõrd palju, et see, kel vähegi võimalik oli, püüdis sellest lahti saada linna asumisega. Ja meil on teada, et sel ei puudunud ka rahvuspoliitiline tähendus, sest esimesena langes saksluse kants linnade omavalitsustest Tallinnas.

E. P.

KAITSELIIDV ELV

NOORED VEES

40 osavõtjat noorte sisebasseini ujumisvõistlusist Tallinnas 22. aprillil s. a.

Noored ujujad stardis. Esiplaanil olümpialootus noorkotkas EGON ROSENBERG

Juba sauna eeskojas kuulub rõõmsa nooruse kilkamist. Saun auru ja pisikesi poisse täis, nii et aina valendab. Segimist ja sibamist nii, et võtab või pea ringi käima. Peetakse noorte ujumisvõistlusi. Asjalikult ja tõsiselt jagavad käsklusi kohtunikud ja korraldajad ja täis võistlusiha ja pinevust seisavad noored võistlejad basseini veerel, valmis iga silmapilk sulpsatama rohekasse vette. Vaatan üht pisikest poissi ja mõtlen: „No see rääbis upub vist küll kohe, kui saab vette. Ei selle jalad ulatu basseini põhja.“ Aga ei midagi. Kohtuniku märguande peale hüppab poiss nagu torpeedo vette ja sibab teiste eel nii, et valge vaht on järel. Jõuabki enne teisi päralt ja ronib puristades basseini välja. Ajamõõtjad näitavad aega, mis on õige ligidane Eesti rekordile. Püüan poisi kinni, kelleks osutub Egon Rosenberg, ja katsun teha juttu. Poiss naeratab, raputades oma tumedaist lokis juustest veepiisku, kuid jutuga on väga tagasihoidlik. Usutelemisel saan teada, et ta on õppinud alles äsja seda ujumiskunsti. On alles 15-aastane ja kuulub Lõuna malevkonna noorkotkaste perre. Õpib hoolikalt Prant-

suse lütseumis, nagu tõendavad ta kaaslased. Ujumine olevat nagu nende perekonna viga, sest ta vend, kes temast vanem, on juba tunnustatud ujuja. Saan vaevu esitada veel mõned küsimused, kui poiss on juba jälle vees. Ujub rahulike, jõuliste liigutustega, vahujuga järel, nagu soomusristleja kiilvees. Ujuda võis ta luge-matuid kordi ühest basseini otsast teise, ilma et oleks näha väsimuse tunnuseid.

Tulevad 1936. a. suured olümpiamängud Berliinis. Kergejõustiklasi meil on ikka mõni olnud ja on praegugi, kes oma tagajärgedega on küündinud rahvusvahelisele tasemele. Kurvem on olnud ujujatega. Kes teab? Võib-olla saame sellest noorest olümpiamehe, kui ta areneb samas tempos nagu senini. Tahtejõudu, seda suursportlaste aaret, näib tal olevat palju juba praegustes aastates. Peame püüdma teha kõik, et see tal ei raueks, vaid üha kasvaks. Siis ei ole enam mägede taga aeg, millal sini-must-valge lipp jälle tõuseb võiduvardasse ja Eesti nimi kõlab suust suhu suurrahvaste sportlaste seas.

Heikki.

Lühike ülevaade naiskodukaitse Põhja jaoskonna 3-a. tegevusest

Praegune naiskodukaitse Põhja jaoskond koosneb kahest endisest jaoskonnast, nimelt Tallinna end. I ja VI malevkondade juures töötanud naiskodukaitse jaoskondadest. Ühinemine sündis 10. aprillil 1931. a., s. o. ligi aasta pärast ülalnimetatud malevkondade ühendamist, ja seega võib Põhja jaoskond vaadata tagasi käesoleva aasta aprillikuus oma 3-aastasele tegevusele.

Liikmete arvult on Põhja jaoskond Tallinna ringkonnas suurim. Praegu on jaoskonnas 104 tegevliiget. Elukutsete järgi on liikmeskond väga mitmesugune, enamus liikmeid kuulub n.-n. „iseseisvate naiste“ hulka — ise ülalpidamist teenivad ametnikud riigi- ja omavalitsuse asutustes, õpetajad ja äriteenijad. Paljud liikmed on aga elukutselt kodused perenaised. Keskmiselt aasta jooksul tuleb liikmeid jaoskonda juure 15—18, lahkub 13—15, seega väike juurekasvu tendents. Kõigil liikmeil on olemas naiskodukaitse vormiriided. Endiste 1. ja 6. jaoskondade asutajaid liikmeid on praeguses jaoskonnas veel alal umbes 50 ümber.

Jaoskond on jagatud kolme rühma: majandus-toitlus- ja sanitaarrühm. Suurima intensiivsusega töötavad majandus- ja toitlusrühmad, kuna sanitaarrühm kannatab osalise tegevusväljenduse võimaluste puuduse all. Liikmed on liigitatud vastavalt elukohtade järgi 12-ssse rühmitusse, igal rühmitusel, kuhu kuulub 3—7 liiget, on oma rühmituse vanem, kellega on võimalik astuda ühendusse telefoniteel ja kes siis omakord peavad sidet oma rühmitusse kuuluvate liikmetega.

Jaoskonnas tegutses 2 aastat iseseisvalt laulukoor. Koorjuhiks olid härrad Jakobson ja Leinus. 1933. a. asutati Tallinna ringkonnas ühine ringk. laulukoor, kuhu läksid üle ka jaoskonna laulukoori liikmed. Iseseisvana säilib jaoskonnas veel kahekordne naiskvartett.

Jaoskonna ühendamise alates on jaoskonda juhitanud esinaine pr. Betty Suits. Samuti on juhatusse kuulunud ühed ja samad juhatuse liikmed: prouda A. Grünberg, L. Teppich, preilid I. Ummer ja E. Veier.

Töö ja tegevuse sihid on jaoskonnas üldiselt naiskodukaitse põhimääruste kohased ja nendes ettenähtud kodukaitse eesmärkide taotelemine. Praegu ei tule enam ette jaoskonnas sellaseid kõrvalekaldumisi ning teadmatusi tegevuse sihtides nagu naiskodukaitse algpäevadel (1925—1927), kus puudusid veel kindlad suunad tegevuses ja puudusid keskorganisatsioon, põhimäärused. Alul nägid paljud kodanikud naiskodukaitse ülesandena kaitseliitlaste eeskujul puht kodukaitse sõjalise ettevalmistuse taotelemist, nii riviõppust meeste eeskujul, arendada end osavaks laskuriks jne. Ometi taotelevad ka naised — s. o. naiskodukaitse organisatsioon — kodukaitse tööd, kuid teisiti ja teiste vahendite ning viisidega kui meeskodanikud-kaitseliitlased.

Meie naiskodukaitse organisatsioonis on tublisti võetud eeskuju Soomest, Soome „Lotta Svärdi“ organisatsioonilt, kuid pole veel jõutud kaugeltki selle täiuseni. Aga nagu viimaste aastate suuremate manöövrite ja õppuste puhul naiskodukaitse tegevusest nähtub, areneb see aast-aastalt täielikumaks.

Naiskodukaitse tegevuses kergib järjest esile uusi sihte ja eesmärke, millistega tegeldes areneb organisatsioon ja ta üksikud liikmed. Nii on praegu teoksil õige suure probleemid. On asutud sõja puhuks väli-laatsareti abinõude ja sanitaarvarustuse tagavarade ning gaasikaitsevahendite soetamisele, mis on muidu väga tänuväärne ja riiklikult äärmiselt tähtis töö, kuid evib selle halva omaduse, et nõuab võrratult palju raha. Asudes neid probleeme lahendama nõuab see naistelt sipelga usinust, järjekindlust ning kindlat süsteemi. Need on ülesanded ja probleemid, missuguseid ei lahendata aasta-paariga, vaid vahest isegi aastakümnetega. Ilus algus on tehtud, jõudu ning püsivust edaspidiseks selle suure töö jatkamiseks.

Põhja jaoskond on alati aidanud jõudumööda kaasa eelpool loeteldud ürituste teostamisel. Võttes arvesse viimaste aastate viljakat tegevust on loota ka tulevikus, et jaoskond on suuteline kõigiti temalt oodatavaid tegusid ning töid täide viima. Jaoskonna viimaste aastate tegevus on kannud järjest kindlama ja tihedama koostöö ilmet, on kadunud algpäevade juhuslikud laialivalguvad tegevuspuhangud, mida tuleb aina tervitada jaoskonna elus.

Peamine raskuspunkt on jaoskonna senises tegevuses seisnud ikkagi rahahankimises malevkonnale kui ka jaoskonnale, sest paljaste kätega — rahata — pole ka parimal tahtmisel eesmärkide ja ideede täidesaatmisel pinda. Talvekuudel on peetud igal nädalal käsitööõhtuid. Tööõhtuil ja ka liikmete kodudes on valmistatud rohkel arvul käsitöid loteriide tarvis. Järjekordseid käsitööõhtuid on korraldatud vaheldumisi populaar-teaduslike referaatidega. Loenguid ja referaate on pidanud jaoskonna oma liikmed. Samuti on korraldatud mitmeid oskuskursusi osalt oma liikmete juhatusel, nagu keedukursus jne. Malevkonna poolt igal aastal korraldatud loteriide läbiviimiseks on aidatud kõigiti kaasa asjade korjanduse, käsitööde valmistamise ja kaastööga loteriid edukale läbimüügile. Malevkonna traditsioonilistel laskevõistlustel on jaoskond laskerajal hästi toilitustanud ligi 400 kaitseliitlast. On pakutud sooja suppi väliköögist ja on hoolitsetud ka muul viisil kehakinnituse eest.

Igal sügisel-talvel korraldati jaoskonna poolt maleva ruumides perekonnaõhtud, kus esinesid menukalt jaoskonna liikmed sooloettekannetega, lauluga ja rahvatantsugruppidena.

Ka ringkonna poolt korraldatud mitmesugustest erikursustest on jsk. liikmed elavalt võtnud osa. Nii massilise toitlustamise kursusest, Jäne ja Tapa suvekursustest, noorte kotkaste Viimsi laagris toitlustamisest, kevadistel kooliõpilaste sõjaliste õppuste lõppaktustel toitlustamisest, üleriiklikel kaitseliidu laskevõistlustel toitlustamisest ja paljudest teistest toiminguid.

Alati on olnud liikmete poolt aktiivne osavõtt igaaastastest kindral Laidoneri nimelise invaliidide kapitali korjandustest, siis veel Ühisabi, Öhuasjanduse Ühingu ja teiste organisatsioonide korjandustest ja märkide müügist. See on olnud puht-seltskondlik töö, mida on tehtud peale oma erialalise töö.

Koostöö malevkonnaga ja oma jaoskonna peres on olnud alati üksmeelne ja lahkelideta. On püütud töötada parima arusaamise järgi suure huvi ja tahtega meie kodukaitse suurte sihtide ja eesmärkide saavutamiseks.

Jaoskonna esinaine ja juhatus tänavad suurearvulist liikmete peret, kes seni on kohusetruult ja ennast-

Grupp Põhja jaoskonna liikmeid malevkonna aasta-päeval 3. III 1934. a.

salgavalt paljude aastate jooksul ohverdanud oma vaba aega ja head tööindu kodukaitse tegevusele.

Jatkugu ka edaspidiseile jaoskonna eluavaldusile palju head tahet liikmeilt, siis oleme kindlad tuleviku edukas tegevuses.

— ts.

Noortemagistrite I nõupidamis- koosolek

peeti Tallinnas 17. märtsil s. a. Kokku oli tulnud 12 noortemagistrit, et üheskoos arutella noorte kotkaste organisatsiooni küsimusi ja leida vajalisi sobivaid la-

Salgapealikute kursused Tallin- nas.

Juba pikemat aega seisis noorte kotkaste Tallinna maleva töökavas salgapealikute kooli korraldamine, kuna noortele salgajuhtidele tundus äärmiselt vajaliksena vastava teadmiste tagavara andmine nende tööks poiste juhtidena. Teostamine venis käesoleva aasta jaanuarile, kuna selleks ajaks maleva ruumid enam-vähem korda said ja kooli juhina noortemagister V. Pirsko ametisse rakendati. Kahe kuu jooksul peeti kokku 20 praktilist ja osalt ka teoreetilist tundi. Kursuste osavõtjate koguarv ulatus 60-le. Maleva koondusel 25. märtsil s. a. maleva vanema linnapea Uessoni ja pealiku adv. Poomi osavõtul anti kursused lõpetamiseks tunnistatuile, arvult 36 salgapealikule, välja kursuse lõpetamise tunnistus.

Pildil salgapealikute kooli lõpetajad (mütsides) ja külalised Kalevi võimlas peetud koonduse puhul.

hendusi. Teadupärast on noortemagistri nimi antav nendele, kes noorte kotkastena juhtimisele asunud ja selle järele vastava töö kaitsnud. Praegu on neid noorte kotkaste peres 15, kelledest suurem osa on tulnud skautmastereina noorte kotkaste juure tööle ja on peavanema poolt magistriks nimetatud. Kuna N. K. põhimääruste järgi see arv ei anna veel võimalusi ettenähtud magistrite liidu ellukutsumiseks, seepärast oli koosolekul kõne all ka ajutise magistrite keskuse loomine, milleks vastavad alused otsustati välja töötada. Koosolek kestis kella 1000 kella 2145-ni, kahe-tunnilise lõunavaheajaga, ja sel arutati läbi rida küsimusi ning võeti neis seisukohad. Need seisukohad on nõuandva tähtsusega Noorte Kotkaste peastaabile, kus neid osalt juba on rakendatud ja osalt on rakendamisel.

Pildil vasakult paremale istuvad noortemag. V. Hiir, J. Udikas, J. Tederson, A. Ohaka, M. Speek; seisavad E. Taks, A. Allik, V. Pirsko, R. Lahi, E. Vardja, V. Kuhlberg, B. Madisson.

Pärnumaa maleva õppepäevad

peeti Pärnus 14. ja 15. aprillil s. a. üle saja osavõtjaga. Õppepäevade eesmärgiks oli Pärnumaa maleva noorematele juhtidele õpetada noorte kotkaste juhtimise oskusi, eriti salgapealiku teadmiste ulatuses, ja anda ka võimalusi end täiendada mõnedel aladel, mida maaoludes muidu on raskem teostada. Selle juures

oli võimalus noortel üle maakonna laialipaisatud juhtidel omavahel puutuda kokku ja üksteist vastastikku õppida tundma. Kahe päeva jooksul tehtud töö peaks andma Pärnumaa maleva noorte perele hoogu ja elust edasiseks tööks.

See õhtu ei unune niipea mu mälust ja nende esemete pilt seisab mul alati silmi ees. Need olid: padakiiver, kaks vintpüssi, tääk ja purustatud kompaniilipuke.

Näidistis

LAHINGEPISOOD KEEMILISEST SOJAST LÄÄNERINDEL 1918. a.

See õhtu ei unune niipea mu mälust ja nende esemete pilt seisab mul alati silmi ees. Need olid: padakiiver, kaks vintpüssi, tääk ja purustatud kompaniilipuke.

Täiesti juhuslik asi viis mind selle mehe majja, kellest on allpool jutt. Olin huvitatud tollest mehest, endisest rindeohvitserist, kes oli saanud ühe välisriigi kõrgema aumärgi ja kelle nimi oli sõdurite juures heas kuulsuses. Ta polnud mitte kindralstaaplane, isegi mitte mõne vähema staabi käsundusohvitser, — ta oli olnud vaid kompaniiolem, üks neid kaevikuvõitleja-tüüpe, kes iga ohtliku situatsiooni juures oli esireas.

Istusin ta töötoas, rääkisin ära oma asja ruttu ja põhjalikult. Seejärel jalutasin kabinetis edas-tagasi. Seal langes äkisti mu pilk raamatukapile ja ma jäin uudishimulikult seisma kapi ette, mil asusid roostetunud ning poriga kaetud sõjavarustusesemed: padakiiver, kaks vintpüssi, tääk ja puruksrebitud kompaniilipuke.

Teraskiiver oli rihmata. See oli saksa padakiiver, kaetud punase roostega ja õletükikestega, mis ta siseküljel kleepusid. Kiivri lagipeal oli sügav mõlk.

Mõlemad püssid, mis ma koos kiivri ja teiste esemetega omaniku lahel loal kapilt maha võtsin, olid tugevasti rikutud. Esimesest oli jäänud järele vaid raud ja tükike pära, teise juures polnud midagi murdunud, ent selle eest oli kogu püss söestunud, nagu oleks see olnud tules.

Tääk — saksa saagtääk — oli roostetunud ja kaetud lubja ja poriga.

Lipuke — see oli väike preisi kompaniilipuke — oli ühest küljest puruks rebitud.

Vaatlesin tähelepanelikult neid esemeid ning pärisin siis:

„Need on vist sõjamälestused?“

Nende omanik vastas ükskõiksel:

„Jah, läänerrindel a. 1918.“

„Kogusite nad isiklikult?“

Ta noogutas jaatades pead.

„Niiöelda — jah! Minule on nad erilise tähendusega... Kuid see ei huvita teid.“

Minus tärkas uudishimu.

„Vast jutustaksite. Muidugi huvitab see mind. Ja vägagi!“

Ta naeratas.

„Mi— is?!“ sõnas ta uskmatult. „Ma usun, te olete — — te vihkate sõda...“

„Need, kes oma silmadega on näinud sõjakoledusi, mõistavad, et see on hirmus pahe, mida inimene peab vihkama kogu hingest,“ vastasin rahulikult, „aga mind huvitab väga see, mis tähendus on neil esemel teile.“

Ta võttis purustatud püssi mu käest.

„Vaadake siia!“

Siis võtsin tohlust püstoli ning hüppasin üle rindkaitse saksa kaevikusse... .

Kummardusin püssi kohal.

Ta keeras püssi nii, et ma võisin näha avatud padrunisalve. Nägin, et salve oli padroneid, lahingu-padroneid, mis kaetud vaseroostega. Üks padrun oli lükatud padrunipessa, kuid mitte täieliselt, vaid poole-nisti.

Ta osutas sellele padrunile.

„Oleks see lükatud täiesti pessa, ei seisaks ma siin,“ sõnas ta mõtteis ning naeratus, mis oli ta näol, muutus õudseks grimassiks.

„Rääkige'nd ometi!“

„Jah,“ vastas ta, „siin pole õieti palju rääkida.“

Enne kui ta hakkas jutustama, istus ta viivu vaikides ning mõtlikult, siis aga algas ta äkisti, kui oleks mõni mälestus talle annud järsu tõuke. Ta algas pool-valjusti, kuid siiski selgesti, vahtides üksisilmi liikumatult oma ette, nagu nähes õhus enda ees mingit nägemust.

Ja siin siis too kummaline lugu, mille jutustas mulle too vapper rindeohvitser. Katsun edasi anda ta jutustamisviisi ilma tõsiasju moonutamata või ilustamata, püüdes seega jutustuse esteetiliselt väärtust suurendada nii hästi kui suudan.

„See oli liitlaste vastupealetungi aegu 1918. a. varasügisel. Meie ründasime üht sakslaste kaevikut. Te teate, kuidas seda tehakse: käsigranaadid käes, end vastu maad surudes ning vaenlase järele valvates lähinetakse talle. Siis heidetakse granaat, oodatakse vähe, ja jälle edasi... Seejuures langesid mõned meist. Olin korraga üks... Lükkasin käe selja taha, — keegi pidi mulle ulatama uusi granaate, ma ei saanud ühtki neist, pöördusin ümber ning nägin, et polnud enam kedagi kaasas minuga. Noh, ja siis võtsin tohust koldi...“

Ta muutus elavamaks.

„Ja siis juhtus see. Hüppasin üle rindkaitse kaevikusse — otse viie-kuue Pritsu sekka... Nad olid ehmunud samuti nagu minagi, kuid nad olid karmemad: üks neist lõi püssipäraga mu käele, mu pistol kukkus kaevikupõhja, porri... Teine — too, kellele kuulus see püss — vajutas padrunipideme salve — nägin kohe, et see oli inglise vintpüss — ning lükkas padruni rauda... Nüüd sündis see: tormasin ta kallale, ja nüüd algas metsik kakelus. Sain sakslaselt rebida püssi, virutasin sellega kõigest jõust ühele neist pähe — siin, see mõlk kiivril, — algas metsik tulistus... Kuid nad pidid olema ettevaatlikud — olime ju karvupidi koos... Kolmas torkas mind selle saag-täägiga, — kui näitaksin teile neid haavu, läheks teil süda pahaks. Noh, ja siis jooksis neid veel mitu meest juure, — üks neist kandis seda kompaniilipukest oma püssi otsas, — ja siis... siis oli kõik lõppenud...“

Ta tõusis püsti ning pani relva tagasi kapile.

„Siis algas korraga metsik kisa ja vandumine, nad lasksid mu lahti, ma varisesin kaevikupõhja kokku... Imestusin nagu veel unes, et nad lasksid mu lahti, kuid varsti sain ma teada, miks nad seda tegid: meie leegiheiturid olid saabunud ning pritsisid tulega oma „põrguaparaatidest“ kaevikusviibijaid — mina aga olin viimaste keskel... Poleks ma mitte kaevikupõhjas lebanud — — —“

Ta katkestas jutustuse, sammus toas edas-tagasi.

„Noh, ja siis korjasin ma kokku need esemed. Need, kes neid kannud, polnud enam elus. See on kõik!“

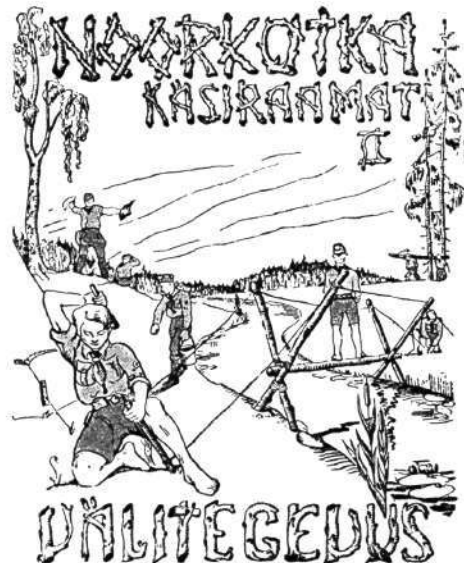
Ta võttis endale sigareti ning läitis selle. Mulle näis, nagu oleksid mälestused haaranud jutustaja oma võimusesse, olles unustanud täiesti mu juuresoleku.

Eestindanud E. A.

NOORKOTKAD SAAVAD UUE KÄSIRAAMATU

Noorte Kotkaste peastaabi kirjastusel ilmuv Noorkotka Käsiraamatu järgnev anne valmib trükikojas ligematel päevadel. Seekord on see „Välitegevus“, mis tuleb käsiraamatu kava kohaselt II ande nime all. Tegelikult on neist andeist juba ilmunud kolm — I anne: „Alati valmis“, III anne: „Laager“ ja V anne: „Katsed“. Raamatud on trükitud selles järjekorras, kuidas autoreil käsikirjad valmisid. Nüüdne anne on koostatud kapten Madissoni poolt, mitmete teiste kaasautorite abil. Ta sisaldab peatükke: Looduse tundmine, Jälgimine, Pioneerkunst, Sideteenistus, Topograafia ja Merekotklus, andes lisana kirjelduse lennukudeliste ehitamisest ja kodumaa röövlindudest sidetuvide vaenlastena.

Raamatu käsikirju on valmistatud hulk aega, kuid nüüd selle ilmudes avaneb noortel kotkastel kõikides üksustes võimalus takistusteta asuda tööle, kuna materjaali sisuliseks tööks raamatus on hulgaliselt. Pealegi on raamat varustatud väga rohkete joonistega ja osalt koguni värviliste tabelitega, mis üksikute tegevusalade käsitlemise teevad hõlpsaks. Kuna juba senised käsiraamatu anded on leidnud laialdast levikut ka koolides, skautide ja teiste noorte ridades, siis võib sellele andele ta sisu tõttu loota seda suuremat levikut. Raamat sisaldab üle 250 lehekülje ja lastakse müügile endiste raamatute eeskujul omahinnaga, mis-sugune praegu küll veel pole selgunud, kuid arvata-vasti ei tõuse palju üle kr. 1.50. Raamatu teeb kal-lik jooniste rohkus, kuid käesoleva ande juures on need

paratamatud. Selle juures on jooniseile pandud rõhku ka selguse mõttes, mis eriti loodust käsitlevas osas õnnestumise mõttes peaks ületama meie tavaliste õp-paraamatute jooniste taseme.

Toimetusele saadetud Kirjandus

L. Koidula: Valitud laulud. Toimetanud D. Palgi. Illustreerinud J. Vahtra. 96 lk. Hind 1 kr. 50 s.

Lydia Koidula on eesti kestvama mõjuga laulikuid, tema isamaalised ja muudki laulud kostavad veel praegugi niisama tugevasti kui Eesti ärkamisajal. Et päästa täiele mõjule Koidula kauneimaid laule, eriti aga jälle viljakaks teha tema võimsaid patriootlikke värse, on avaldatud käesolev nägus valimik, mille välise külje eest on hoolt kannud kunstnik J. Vahtra. Eesti vanema lauliku väljaanne suudab sedapuhku nägususelt võistelda meie uemate väljaannetega ja ei jää taha ka sisuliselt kandvuselt.

A. Mohrfeldt: Jakob Hurt. Elulugu. 12 illustatsiooniga. 148 lk. Hind 1 kr. 50 s.

Jakob Hurt on eesti ärkamisaja suurkujusid, kes etendas tähtsat osa avaliku tegelasena, kuid veel suurem tähendus on tal teadusmehena, eriti rahvaluule kogujana ja korraldajana. J. Hurda elu pole olnud hõlpus: talutarest, vaese koolmeistri poja seisundist tuli tal pingutada üle okkalise koolitee ja enesele koha võitmiseks avalikus elus tuli visa võitlust pidada aastate kestes. Tema isiku vaimne kuju kannab jooni, mis on suursugused, tema elutöö mõjub tiivustavalt ja heidab eredat valgust Eesti lähemasse minevikku.

Eesti raamatukaunistamisel suur samm edasi.

Eesti Kirjanduse Selts laskis müügile Lydia Koidula „Valitud laulud“, mis sisaldab Koidula ilusaimaid laule. Harilikule müügile läheb see luulekogu J. Vahtra sulejoonistustega, mis koduste loodusmotiivide kaudu on raamatu suutnud teha rahvuslikult hingestatuks ja soojaks. Juba sellasena oleks Koidula „Valitud laulud“ kauneimaid värssikogusid. Kuid selle lisaks laseb EKS müügile vähema arvu „Valitud laule“ joonistuspaperil ja kunstnik Vahtra poolt eriliselt koloreeritult ning 10 eks. tuleb müügile originaalminiatuuridega, kus iga eksemplar on iseenesest ainulaadne kunstiteos, sest iga raamat on kunstniku poolt illustreeritud isemoodi ja ise värvides. Selle omandades on omandatud kirjanduslik ja kunstiline rariteet.

Esimest korda Eestis ilmub raamat sellasel kujul. Et see on juhtunud Lydia Koidulaga, on täiesti õigustatud, kuna ta on eesti suurimaid laulikuid ja (ime küll!) seni pole üldse ilmunud nägusas väljaandes.

Järgmise teosena, mis Eesti Kirjanduse Selts annab välja kaunil kujul, on mõeldud „Kalevipoeg“ — kui leidub kunstnikke, kes võtavad töö enda peale.

Metsa ja puutööstus

A/S.

„VIKTORIA“

Tallinn,

Koppel, Vene-Balti tehas.

Kõnetraat: Koppel 13.

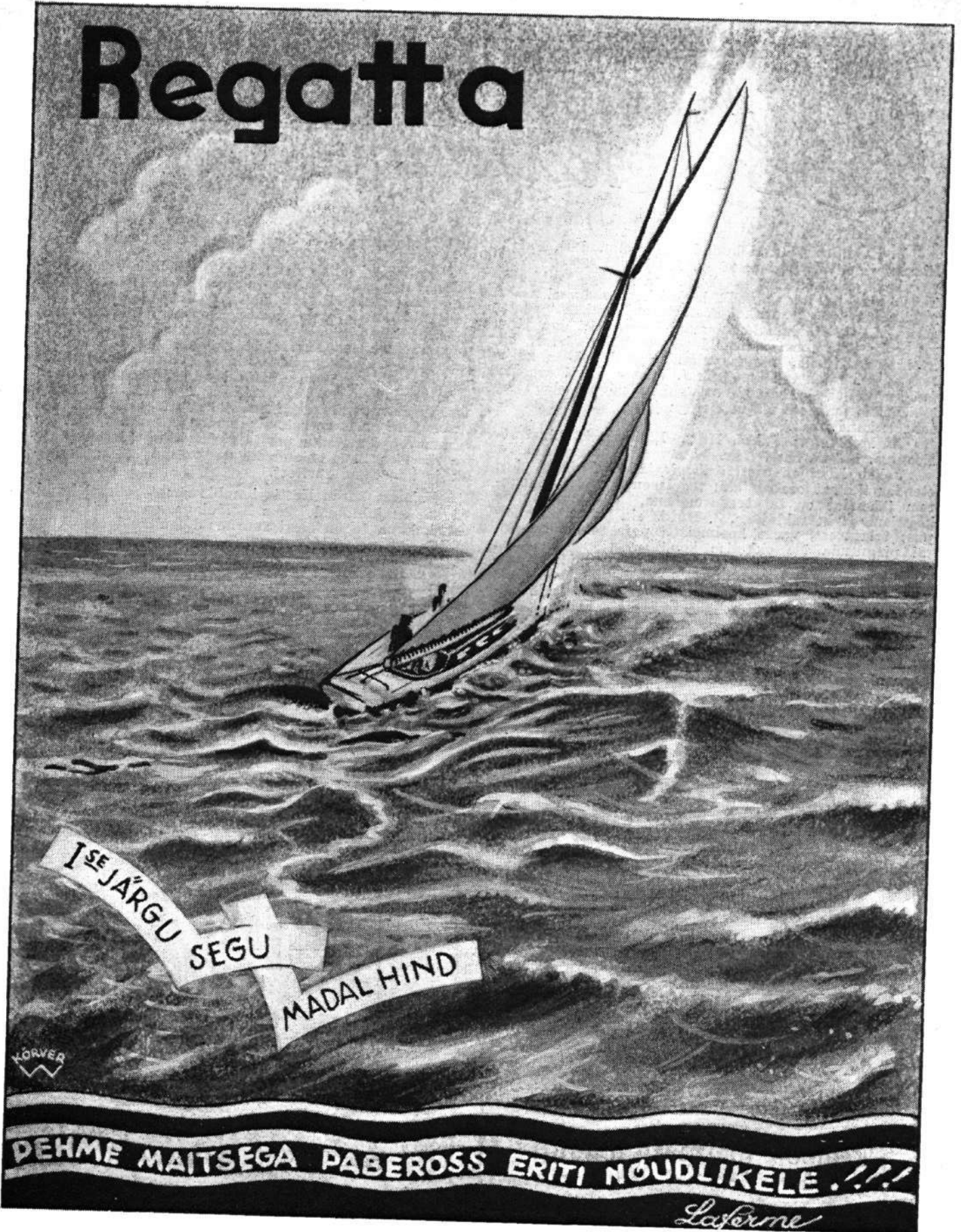
Ostame

suurel ja väikesel arvul

kuuse- ja männipakke.

Regatta

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse trükikoda, Pikk tän. 2. 1934.